Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

ЗАМАН

Орта кюн, тотурну арт айы (апрель), 7, 2022 жыл

№ 38 (21083)

ВРЕМЯ

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КЪУУАНЧЛЫ ЖУМУШ

Тынгылы жашау журтладан ачхычла берилгендиле

"Жер-жерлени айнытыуну фонду" жамауат компанияны попечительлерини советини башчысы **Сергей Степашин** эм компанияны оноучусу **Константин Цицин** КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** бла ишчи тюбешиу бардыргъандан сора, Майский шахаргъа баргъандыла. Мында ала оюлургъа къоркъуулу юйледен кёчюрюлгенлеге жангы фатарладан ачхычла бергендиле.

Аланы алгъышлай, Казбек Коков республика программаны болжалдан эки жылгъа алгъа толтургъанын билдиргенди. «Санкциялагъа, чырмаулагъа да къарамай, ишни андан ары бардырлыкъбыз. Шахар мындан ары да айнытыллыкъды, ол санда проспектни тапландырыуну ахырына жетдирликбиз,-дегенди КъМР-ни Башчысы.

Сергей Степашин а программаны бардырыу жаны бла республика къыралда эм иги он регионну санына киргенин ыразы болуп айтханды. «Ахча барды, ишлетирге сюебиз. Аны ючюн мындан ары да къадалып кюрешириклиз. Сиз билесиз, Россейни Президентини буюрууу бла социал магъаналы программала мындан ары да толтуруллукъдула,- дегенди ол.

Бери келгинчи уа къонакъла санаторийге къайтып, Макеевкадан келген сабийле бла тюбешгенлерин билдиргенди Сергей Степашин. "Алагъа болушханыгъыз ючюн, сау болугъуз. Барыбызгъа да мамырлыкъ тежейме",-деп къошханды.

Май районну башчысыны къуллугъун толтургъан Татьяна Саенкону бизге айтханына кёре, программаны чеклеринде шахарда эки журт ишлетилгенди.

Энди районда осал, оюлургъа къоркъуулу юйледен кёчюрюу иш ахырына жетдирилгенди, бюгюнлюкде тизмеде бир адам да жокъду.

- Ахыр 25 жылны ичинде Май районда кёп къатлы юйле биринчи кере ишлетилгендиле дерчады. Эки мекям битдирилгенди- 15 эм 20-фатарлы. Ачхычланы алгъанла ма былайда турадыла. Жарыкъ, кенг фатарлагъа 66 юйюр кёчеди. Былтыр а администрация 26 фатарны сатып алып, инсанлагъа юлешгенди. Алай бла программа ахырына жетдирилгенди,-дегенди ол.

Районну оноучусуну айтханына кёре, 2019 жылда Октябрьское элде да кёп къатлы юй ишлетилгенди. Алай бла битеу да бирге программаны болушлугъу бла 82 юйюрню жашау болумлары игилендирилгендиле.

Дагъыда ол кюн къонакъла "ЖКХ-ны качествосуну белгиси" эм "Юлгюлю юй" деген белгилени бергендиле. Аны бла "Прохладный" казна учреждениясны башчысы Павел Подрезов саугъаланнганды.

Къууанчлы жыйылыудан сора Сергей Степашин бла Казбек Коков журналистлени соруларына жууапла бергендиле. Аны юсюнден газетни келир номеринде окъугъуз.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

КЕНГЕШ

Къабарты-Малкъар эски юйледен кёчюрюуню программасын толтуруу бла – алчы регионланы санында

Казбек Коков «Жер-жерлени айнытыуну фонду» жамауат-праволу компанияны попечитель советини таматасы **Сергей Степашин** эмда ол компанияны баш директору **Константин Цицин** бла тюбешгенди. Ала экиси да республикагъа иш бла келгендиле.

КъМР-ни Башчысы Сергей Степашинни бла Константин Цициннни Фондха жангы даража берилгени бла алгъышлагъанды эмда аланы бери келгенлерини хайырындан жашау журтла-коммунал комплексни айнытыуну эмда оюлургъа къоркъуулу юйледе жашагъанланы тынгылы журтлагъа кёчюрюуню программасын толтурууну амалларын сюзерге онг чыкъгъаны ючюн жюрек ыразылыгъын билдиргенди.

Фондну келечилери эски юйледен кёчюрюуню 2023 жылгъа жарашдырылгъан программасы болжалдан алгъа толтурулгъанын бек ыразы болуп белгилегендиле. Аны хайырындан 62 эски юйден 1020 адам кёчюрюлгенди.

- Къабарты-Малкъар программаны биринчи кесегин толусунлай тамамлагъанды. Аны 1,5-2 жылдан бошаргъа белгиленген эди да, андан иги да алгъа толтуралгъансыз. Ол а кыйматлы ишигизни юлгюсюдю. Къабарты-Малкъар Республика эски юйледен кёчюрюуню программасын толтуруу бла он алчы регионну санына киреди. Аны эсге алып, аллай жангы программагъа ахча бла себеплик этерге таукелбиз, - дегенди Сергей Степашин.

Россейни Президенти Владимира Путинни буйрукъларына кёре, регионда 2021 жылны 1 январына дери эсепге тюшген къоркъуулу юйлени санын азайтыу жаны бла жангы программа жарашдырылгъанды. Къабарты-Малкъарда 15,6 минг квадрат метрни тутхан 19 кёп фатарлы юйледен 1 819 адамны кёчюрюрге белгиленеди. Тюбешиуде айтылгъаныча, программаны 2024 жылны ахырында, болжалдан алгъа, толтурургъа мурат этиледи.

Сергей Степашин «къыйын экономика болумгъа, санкциялагъа, бизни къыралгъа къажау къозгъалыулагъа да къарамай, Президентибизде арсарлыкъ эсленмейди» деп ышандыргъанды. «Кёп болмай ол Правительство бла кенгеш бардырып, къурулушну, эски юйлени эмда тынгылы ремонтну юсюнден сёлешгенди. Оюла тургъан юйледен кёчюрюуню программасы андан ары толтурула барлыкъды, ахча барды, ишибизни тохтатырыкъ тюйюлбюз», - дегенди ол.

Мындан ары тамамланыллыкъ ишлени планы уа Фондну келечилери бла бирге бардырылгъан кенгешде сюзюлгенди. Бу иш Россейни Правительствосу алгъаракълада къабыл кёрген бегимге кёре бардырыллыкъды. Анга тийишлиликде регионла шёндюден окъуна федерал бюджетде 2023 эмда 2024 жыллагъа деп белгиленнген ахчаны эски юйлени азайтыу мадарларында хайырланырга боллукъдула. Ол а программаны теркирек толтурургъа себеплик этмей къоярыкъ тюйюлдю.

Тюбешиуде сёз коммунал инфраструктураны жангыртыуну программасыны юсюнден да баргъанды. Бек алгъа быргъыланы, ол санда суу ызланы, алышындырыргъа кереклиси чертилгенди.

Кенгешден сора Казбек Коков кесини телеграм-каналында былай жазгъанды: «Бу ишни тынгылы тамамлауну къыйматлы амалларын излейбиз, ол санда тюрлю-тюрлю программалагъа бла миллет проектлеге къатышыу бла».

Къабарты-Малкъарда «Таза суу» федерал проектге кёре юч жылны ичинде суу бла жалчытыучу 50-ден артыкъ объект ишленнгенди. Жуукъ эки жылда муниципалитетлеге ичер суу бла жалчытхан объектлени жангыртыргъа бла ишлерге 130 миллион сом бёлюнюрюкдю. Бахсанда битеу узунлугъу 77 километрни тутхан суу ызны жаланда Россейни Правительствосу берген бюджет кредитни хайырындан тартып башларгъа онг чыкъгъанды.Ол уллу проектни багъасы эки миллиард сомдан артыкъды. Аны къурулушун 2023 жылны декабрь айында бошаргъа белгиленеди.

Нальчикни жангы жашау журтла ишленнген тийрелеринде жашау журтланы къурулушларын бардырыргъа кёллендириуню 2022-2024 жыллагъа жарашдырылгъан программасына кёре суу эмда канализация ызла тартыргъа белгиленеди. Шогенцуков эмда Къулийланы Къайсын атлы проспектледе жолланы тапландырыуну чеклеринде инженер коммуникацияла да жангыртылгъандыла. Бюгюнлюкде республика ЖКХ-ны системасын жангыртып башларгъа хазырланады. Кенгешде аны бла байламлы ишлени тюрлюлери эмда региондан заявкала бериуню болжаллары да белгиленнгендиле.

КЪАЙГЪЫРЫУ

Казбек Коков къонакъла бла бирге Донецк халкъ республикадан келген сабийлени жокълагъанды

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** «Жер-жерлени айнытыуну фонду» жамауат-праволу компанияны попечитель советини таматасы **Сергей Степашин** эмда ол компанияны баш директору **Константин Цицин** бла Донецк халкъ республикадан келген сабийлени жокълагъандыла. 35 сабий «Радуга» реабилитация арада турадыла эмда медицина, социал-психология болушлукъ аладыла.

Республиканы оноучусу къонакъла бла бирге сабийлени тургъан болумларына къарагъанды. Аланы биргелерине келгенле эмда сабийлени кеслери бла ушагъында Казбек Коков аланы саулукълары не халда болгъанын соргъанды эмда республика алагъа не жаны бла да себеплик этеригине ышандыргъанды.

Сергей Степашин а Къабарты-Малкъар Россейни бек иги регионларындан бири болгъанын чертгенди. «Туугъан жерлеригизге къайтхандан сора да, сиз Къабарты-Малкъаргъа келирге, мында солургъа да боллукъсуз. Мамырлыкъ тохташырына эмда биринчи сентябрьде сиз туугъан Макеевкада жангыдан школгъа барлыгъыгъызгъа ийнанама. Жуукъларыгъызгъа, тенглеригизге, шуёхларыгъызгъа да мында къалай аламат болгъанын айтырсыз»,-деп къошханды Степашин.

Сабийле, аланы биргелерине келгенле да шахарчыла, бу тийреледе жашагъанла да алагъа къалай жарыкъ тюбегенлерини юсюнден бир бирлерине ал бермей айтхандыла. Келгенле къонакъ сабийлеге эсде къаллыкъ саугъала бла татлы ашарыкъла юлешгендиле.

Казбек Коков Къабарты-Малкъар Донецк эмда Луганск халкъ республикалада жашагъанлагъа мындан ары да болушлукъ этип турлугъуна ышандыргъанды. Юч ыйыкъдан бери Донецк халкъ республикадан сабийлени жангы къаууму келликди. Алагъа да «Радуга» сабий арада тынгылы болушлукъ тапдырыллыкъды. Керек болса, ол республикаладан къонакъланы алыргъа Калмыков атлы, «Вершина», «Кавказ», «Долинск» эмда «Курорт «Нальчик» санаторийле да хазырдыла. Сабийле Нальчикни школларында окъурукъдула.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны кенгешчисини юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

1.**Миронов Николай Михайловични** Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны кенгешчисини къуллугъуна салыргъа.

2.Бу Указ анга къол салыннган кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **К.КОКОВ**

Нальчик шахар,2022 жылны 31 марты, №33-УГ

Тюбешиуле

Чегем районда уллу теплица ишленирикди

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Москвада «Эко-культура» агропромышленость холдингни президенти **Александр Рудаков** бла ишчи тюбешиу бардыргъанды.

Тюбешиуню кезиуюнде Къабарты-Малкъар Республиканы жеринде Шимал Кавказда эм уллу теплица комплексни ишлеу бла байламлы соруула сюзюлгендиле, деп билдиргендиле республиканы оноучусуну пресс-службасындан.

«Запад бизни къыралгъа санкцияланы тохтаусуз салып тургъанына эм башха тыйгъычлагъа да къарамай, сагъынылгъан теплица комплексни къурулушу тийишлисича бардырылады, ол проект белгиленнген мардалагъа кёре хайырланыргъа берилликди. Анда ёсдюрюлген продукцияны Россейни кёп регионларына эм тыш къыраллагъа жиберирге мурат барды. Къабарты-Малкъарда эл мюлк продукцияны, жемишлени тюрлю-тюрлюлерин аслам халда чыгъарыргъа битеу онгла бардыла», - дегенди Казбек Коков кесини телеграм-каналында.

Уллу теплица комплексде сау жылны ичинде томатла бла жемишле ёсдюрюлюп турлукъдула. Проектни толусунлай тамамларгъа битеу да 18,4 миллиард сом къоратыллыкъды. Теплица эки кезиуге ишленирикди. Биринчини багъасы 7,6 миллиард сомду, ары 40 гектарда сау жылны ичинде тирлик берип тургъан теплицала киредиле эм алада 648 адам урунурукъду.

Теплица комплексни экинчи кезиую 62,5 гектарны аллыкъды эм къурулуш ишле 2024 жылны ахырына дери бардырыллыкъдыла. Битеу да эл мюлк предприятияда эки мингнге жуукъ ишчи жер къураллыкъды.

Бу уллу проектни инвестору «Эко-культура» деген агропромышленный комплексди, ол тирликни башы жабылгъан топуракъда ёсдюрген Россейде эм уллу биригиуледен бириди. Ол холдингни баш муратларындан бири чыгъаргъан продукциясыны тазалыгъыды, тирлик шёндюгюлю биология амалланы хайырлана ёсдюрюледи. Инвестор мындан арысында производство кючлерин кенгертирге мурат этеди. КъМР-ни Башчысы Казбек Коковну буюрууна кёре, регионну жаныдан биригиуге инфраструктура эм администрация болушлукъ тапдырыллыкъды.

Озгъан жыл республиканы оноучусу Чегем районда ишленирик жангы теплица комплексни къурулушуна биринчи ташны салыу бла байламлы къууанчлы ишге къатышханды. Бюгюнлюкге къурулуш бардырыллыкъ жерни планын этип бошай турадыла, андан сора комплексни къыстау ишлеп башларыкъдыла. Жылны ахырына дери биринчи терекчикле орнатыллыкъдыла.

«Къабарты-Малкъаргъа инвестицияланы келиулерини уллу магъанасы барды. Быллай уллу проектни тамамлау регионну экономикасын айнытыугъа себеплик берликди», - деп чертгенди Казбек Коков кесини билдириуюнде.

Миллет проектни тамамланнганына къарагъандыла

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков Москвагъа иш бла баргъан кезиуде Россей Федерацияны транспорт министрини биринчи орунбасары Андрей Костюк бла тюбешгенди. Ала «Къоркъуусуз эм тынгылы жолла» миллет проект Къабарты-Малкъарда къалай толтурулгъанына къарагъандыла эмда жолланы андан ары игилендириуню амалларын сюзгендиле.

Арт жыллада жолла бла байламлы ишле къыстау баргъанлары белгиленнгенди. Республиканы жол мюлкюню предприятиялары производство онгларын игилендиргендиле, къошакъ ишчи жерле да ачхандыла. 2020-2021 жыллада федерал, регион эмда муниципал магъаналы жолланы 500 километри чакълы бири изленнген мардалагъа келиширча этилгендиле. Жолда жюрюуню къоркъуусузлугъун кючлеу жаны бла да талай иш бардырылгъанды. Жаланда регион жоллада окъуна 100-ден артыкъ километрде чыракълары бла чыпынла орнатылгъандыла. Жолдан ётерча 400 чакълы бир ыз жангы миллет стандартлагъа кёре тапландырылгъандыла.

«Кавказ» Р-217 федерал жолну битеу узунуна тёрт ызгъа дери кенгертиу жол къурулушда бек магъаналы ишледен бирине саналады. 2022-2024 жыллада автомобиль жолладан 27,8 километрин хайырланыргъа берирге белгиленеди. Быйыл а Лескен сууда, Куба-Табада бла Экинчи Чегемде юч кёпюр тапландырыллыкъдыла эмда кенгертилликдиле.

Регионда «Къоркъуусуз эм тынгылы жолла» миллет проектге кёре быйыл тамамланыллыкъ ишлени планына кирген объектле бла байламлы келишимле этилинип бошалгъандыла.

Жол ишлени программасына, ол санда миллет проектге эмда башха къырал программалагъа кёре, битеу да автомобиль жолланы 170 километри чакълы бири изленнген мардалагъа келиширча этилликди. Ол санда Нальчикни баш магъаналы жоллары – Ленин, Къулийланы Къайсын, Шогенцуков проспектле бла Къабарты орам - жангыртыллыкъдыла. 40 километрден аслам жолну узунуна уа чыракълары бла чыпынла орнатыргъа мурат барды.

Планнга кирген битеу ишлени болжалдан алгъа тамамларгъа белгиленеди. Быйылны биринчи жарымында окъуна аланы 80 процентинден асламысы тамам этилликди.

КъМР-ни Башчысы республиканы жол мюлкюню жолла бла байламлы ишлени иги кесегин толтурургъа къолундан келлигине ишексиз болгъанын билдиргенди. Ушакъны кезиуюнде республикагъа жолла бла байламлы жангы проектлени толтурургъа ахча болушлукъ этиуню онглары сюзюлгендиле. Сёз кёп къоранчла излеген регион автомобиль жолланы, дагъыда республиканы ара шахарыны баш орамларын бла жолларын тохташдырылгъан мардалагъа келиширча этиуню юслеринден да баргъанды.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Тёлеуле

Заявлениялары алып башларыкъдыла

Къолайлары аз юйюрлеге 8-17-жыллыкъ сабийлеге берилген пособияланы алыр ючюн, заявлениялары 1 майдан башлап жазаргъа боллукъду, ахча уа апрель ючюн да тёленирикди. Башхача айтханда, 1 майдан сора заявлениялары тотургъанлагъа пособие эки ай ючюн келликди, сабийге 8 жыл апрельге дери толгъан эсе, деп билдирелиле РФ-ни Пенсия фондуну регионда бёлюмюню пресс-службасындан.

Тёлеуню тохташдыргъанда юйюрню файдасына къараллыкъды, ол юйюрню хар инсанына регионда адамгъа жашау этерге керекли ахчаны эм аз ёлчеминден кёп болмазгъа керекди. Файдагъа кёре пособияны ёлчеми да тергелирикди, ол сабийге жашау этерге керекли ахчаны эм аз ёлчемини 50, 75 неда 100 проценти чакълы бир болургъа боллукъду. Къабарты-Малкъарда ол ахча 14368 сомду. Эм алгъа бу ахчаны 50 процентин къошарыкъдыла, аны бла бирге юйюрню файдасы жашау этерге керекли ахчаны эм аз ёлчемине жетмесе, ол 75 процентге дери кёбейтилликди. Ол да аз болса, 100 проценти тёленирикди.

Эсигизге салайыкъ, эндиге дери бу пособияны сабийлерине жангыз келери къарагъан ата неда ана алыргъа эркин болгъандыла, аны ёлчеми да 50 процентден атламагъанды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйни 2021 жылда ишини юсюнден доклады

Ал сёзю

Бу доклад «Россей Федерацияны субъектлеринде адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйлени юсюнден» Федерал законну 16-чы статьясына эмда «Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйни юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законуну 25-чи статьясына тийишлиликде хазырланнганды эмда Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине, Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысына, Россей Федерацияны Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйине, Къабарты-Малкъар Республиканы Баш сюдюне, Къабарты-Малкъар Республиканы прокуроруна жибериледи.

Доклад хазырлана туруп, Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйге (андан ары жаланда – Уполномоченный» тюшген тарыгъыула, инсанланы башха обращениялары сюзюлгендиле, статистика шартла эмда Къабарты-Малкъар Республиканы къырал власть органлары, толтуруучу властьны федерал органларыны жер-жерледе органлары, Къабарты-Малкъар Республиканы прокуратурасы, Россей Федерацияны Следствие комитетини Къабарты-Малкъар Республикада следствие управлениясы, Къабарты-Малкъар Республикада Сюд департаментини управлениясы, Къабарты-Малкъар Республиканы жарашдырыучу судьяларыны ишлерин жалчытыу жаны бла службасы эм башхаланы да берген шартла хайырланылгъандыла.

Уполномоченныйни иши республиканы бла къыралны социал-политика жашауунда бола тургъан ишле бла къаты байламлыкъда бардырылады.

Коронавирус инфекцияны бла экономика санкцияланы хаталарындан чыкъгъан чырмаулагъа да къарамай, республика озгъан жыл социал эмда экономика айныуунда алгъа барыуун тохтатмагъанды. Битеулю регион продуктну ёсе баргъаны анга шагъатлыкъ этеди. КъМР-ни Экономиканы айнытыу министерствосуну шартларына кёре, 2021 жылда ич регион продуктну ёлчеми 205,4 миллиард сомну тутханды, ол а 2020 жылдан эсе 2,6 процентге асламды. Баш капиталгъа салынган инвестицияланы ёлчеми 51,06 миллиард сомгъа жетгенди. Тырныауузда вольфрам-молибден комбинатны ишлетип башлауну юсюнден кёпден бери сакъланнган проект жашауда бардырылып башланнганын уллу ыразылыкъ бла белгилерге боллукъду.

Эл мюлк продукция чыгъарыуда да ёсюм эсленеди. Аны производствосу 2021 жылда 10 процентге кёбейгенди эмда 69 миллиард сом чакълы бир болгъанды. Иш хакъны орта эсеби да, акъырын болса да, кётюрюле барады. Сатистика шартлагъа кёре, былтыр ол 31679,4 сомгъа жетгенди. Къурулушда да жашау журтладан 514,4 минг квадрат метри хайырланыргъа берилгенди. Республикада энчи предпринимательлик айныйы баргъанына да эс бурурчады. 2021 жылда 19144 гитче предприятие ишлегенди, алада 54266 адам урунгъанды, аладан 207-си 366,82 миллион сом багъасы ахча болушлукъ алгъанды.

Къабарты-Малкъар Республика къуралгъанлы 100-жыллыгъына хазырланыуну чеклеринде да социал магъаналы программаланы талайы жашауда бардырылады: социал сфераны ырысхы-техника онглары игиленедиле, жангы школла, сабий садла хайырланыргъа бериледиле, маданият учреждениялагъа тынгылы ремонт этиледи, элле бла шахарла айбатландырыладыла, жолла бла кёпюрле ишленедиле. Акъырын барса да, ишсизлик азая барады, демография болум игиленеди. Республикада граждан обществону къурау жаны бла да кёп зат этилгенди, тийишли праволу мурдор да къуралгъанды. Жамауатны бирге ишлерге юйретир, къаугъалы кезиуледен къутула билирча этер муратда да тюрлю-тюрлю мадарла жарашдырыладыла.

Жарсыугъа, 2021 жылда коронавирус инфекцияны толусунлай хорларгъа къолдан келмегенди. Пандемия жашау магъаналы битеу бёлюмлеге къатылгъанды, экономиканы тозуратыр чекге жетдиргенди, социал, адамлыкъ жаны бла да халны осалландыргъанды. ООН-ну Генеральный секретарыны докладында былай чертиледи: «Бюгюнлюкде адам улуну саулугъуна хата салынганы бла бирге, жарлылыкъгъа эмда кенгере баргъан тенгсизликге къажау кюреш-де кёп он жылланы артха туракъларгъа боллукъбуз, аллай къоркъуу барды». Адамла ёледиле, къыйналадыла, болсада дуния кёп да бармай хар зат да иги боллугъуна ышаннганлай турады. Алай болур деп, ийнанырыгъыбыз келеди.

Алыкъа уа биз пандемияны болумунда правону къоруулауда сынам жыйышдырыргъа кюрешебиз. Ол ишибизде саулукъ сакълаугъа, адамланы жарлылыкъдан къоруулаугъа, баш экономика эмда социал эркинликлеге бузукълукъ этилмезине энчи эс бурабыз.

Республикада жангы коронавирус инфекция андан ары жайыла бармаз ючюн, эпидемиягъа къажау мадарла этиледиле. Пандемия бла кюреш мычымай къолгъа алынганды, битеу болгъан кюч эмда ырысхы анга къажау бурулгъанды.

Халкъла аралы халлада кюч ала баргъан къатылыкъ, битеу башха къырал институтлагъа бла жамауат организациялагъача, Уполномоченныйни ишине да хата салгъанды. Европаны кёп къыраллары Россейни кёрюп болмаулукъну къырал политикаларына айландыргъандыла эмда бизге атылыргъа хазыр болуп турадыла, алагъа уа сатхыч либералла жакъ басадыла.

Россейлиле Донецк эм Луганск республикаланы сегиз жылны ичинде Киевдеги башчыла азап чекдирип тургъан, къырып баргъан халкъларын къоруулар мурат бла бардырылгъан аскер операция жанлыдыла.

Къабарты-Малкъарны кырал эмда муниципал власть органлары, жамауат эмда дин биригиулери да Россейни Президенти В.В.Путинни бла къыралны битеу башчыларыны онуларын дурус кёргендиле, Украинаны саутладан бла нацистледен тазаламай тынчлыкъ болмазын ангылагъандыла. Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К.В.Коков белгилегенича, «бизни аскерчилерибиз (КъМР-ден) кёп миллетли россейли аскерни тизгинлеринде кеслерини аскер борчларын намыслы эмда жигер толтурадыла. Жашауларына къоркъуу тюшгенине да къарамай, ала Ата журтубузну хар адамын эмда сабийлерибизни мамыр кёлир заманларын жигитча къоруулайдыла». Бизни жерлешлерибиз - полицияны майору Ратмир Кудаев, прапорщик Этезланы Аныуар, кичи сержант Бачиланы Алим Кишиликни орденлери бла саугъаланнгандыла (ёлгенден сора).

Уполномоченный битеу Западны АБШ-ны башчылыгъында Россей Федерациягъа бла бизни адамларыбызгъа къажау уруш ачханы ючюн къаты терслейди. Ала кюйсюз, жыртхыч санкцияла бла чекленип къалмагъандыла, Западны къыралларында энди культураны бла искусствону келечилерине, бош адамлагъа угъай, дирижёр Валерий Гергиевча битеу дуниягъа белгили адамлагъа да, бырнаклыкъ этип тебирегендиле. Олимпиадалы спортну таза ниетлерин кирлендиргендиле, спортчуланы, ол санда паралимпиецлени, эришиулеге къатышыргъа эркинликлерин сыйыргъандыла. Европалы Советни къыралларында окъугъан россейли студентлеге да миллетлери ючюн бырнаклыкъ этиледи. Былайда бир затны эсгертирге тийишлиди: Россейни ауузларындан кёмюклери келгинчи аманларгъа кюрешген душманларыбыз тарых эслерин, аны бла бирге уа бетлерин, намысларын да тас этгендиле, аны къой – «аланы къанларында бир таза тамычы къалмагъанды».

Россей бюгюлмезине биз ишексизбиз, В.В.Путин айтханыча: «... Россейни къатылыгъы бла чыдамлылыгъы анга къыйын жыллада бир да болмагъанча уллу сынауладан ётерге болушхандыла». Бу жол да Россей бу болумдан бютюн чыныгъып къутуллукъду эмда мамырлыкъны, жамауат келишиулюкню бла жашнауну жолу бла айныуун андан ары бардырлыкъды.

15 жылны адамны эмда инсанны праволарын бла эркинликлерин сакълауда

2022 жылны июнь айында Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйни институту къуралгъанлы 15 жыл толлукъду. Ол заманны ичинде Уполномоченныйге эркинликлерибизге бузукълукъ этиледи деп, 12 мингден аслам адам тарыкъгъанды. Тарыгъыула уа, хар замандача, урунуу законодательствону бла урунуу правону мардаларына, жашау журтла, саулукъ сакълау, медицина болушлукъ бла байламлы законлагъа, уллайгъанланы бла инвалидлени эмда тыш къыралладан бери къайтхан ата журтлуларыбызны праволарына этилген бузукълукъла бла байламлыдыла.

Адамланы право низамны сакълаучу органланы оноучу къуллукъчуларыны ишлерине эмда процессуал оноуларына, сюдлени уголовный эмда граждан ишле жаны бла буйрукъларына, следствие эмда дознание органла аманлыкъчылыкъ этилгенини юсюнден заявлениягъа къарауун эмда уголовный ишлени тинтиуню болжалларын асыры кёпге созгъанларына, уголовный жууапха сылтаусуз тартханларына эмда адамны сылтаусуз тутмакъгъа салгъанларына, тутмакълада адамны эркинликлерине бузукълукъла этилгенлерине, экстремизм этилирине къоркъуу чыкъгъан кезиуде адамны правосу къоруулау къыралны борчларындан бириди, ол себепден бир-бир жумушлагъа чек салыу законнга тюз келеди, алай а къыйын кезиу бошалгъанлай, кетерилирге керекди деп.

Къабарты-Малкъар Республикада адамны бла инсанны эркинликлери пандемияны кезиуюнде къалай сакъланнганларыны юсюнден айтханда, 2021 жылда адамны праволарына бир уллу бузукълукъ этилгенди, правону къоруулауда дайым проблемала чыкъгъанлай турадыла деп айтырча тюйюлдю, аллай шартла болмагъандыла.

Тарыгъыулагъа эмда тилеклеге къарау

Инсанланы тилеклери бла тарыгъыулары – Уполномоченныйге республиканы жамауаты тюбеген бек къыйын проблемаланы ачыкъларгъа себеплик этген жангыз амалды.

2021 жылда Уполномоченныйге тюшген тарыгъыула бла тилекле 22 процентге аслам болгъандыла эмда аланы саны 298-ге жетгенди (2020 жылда – 245). Аладан тинтиуге 235-си (184) алынгъанды эмда аланы барысына да къаралгъанды. Къалгъанлары къырал органлагъа бла жер-жерли самоуправлениясы органларына неда тийишли оноучулагъа жиберилгендиле. Жазылып жиберилген обращенияла 175 (200), приёмну кезиуюнде айтылгъанла – 123 (45), коллектив тарыгъыула да – 3 (4) болгъандыла. Приёмгъа келгенле айтхан обращенияла юч кереге кёп болгъандыла. Ол а тышында, ол санда муниципал къуралыулада, жер-жерли администрацияланы башчылары эмда шахарланы бла районланы прокурорлары бла бирге бардырылгъан приёмланы саны ёсгени бла байламлыды.

Сёз ючюн, августда Уполномоченный Прохладный шахар округну, Прохладный муниципал районну жер-жерли администрацияларыны башчылары, Къабарты-Малкъарда УФСИН-ни, Прохладный шахар округну прокуратурасыны бла Прохладный муниципал районну прокуратурасыны келечилери бла бирге Прохладный шахарда приём бардыргъанды. Ары келгенлени тарыгъыулары шахарда къурулушну бардырыуну жорукълары бла санитар мардала сакъланмагъанларына, ЖКХ-да терсликлеге, пенсия бла инвалидность тохташдырылгъанда этилген бузукълукълагъа, сюдню оноуу бла КъМР-де УФСИН-ни Тюзетиучю арасында тургъанланы болумлары бла байламлы эдиле.

Алайды да, Алтудда жашагъанланы уллу къаууму эллиледен бири жашау журтланы къатларында юй къанатлы ферма ишлегенине тарыкъгъанды. Ала айтханларыча, энди ол тийреде асыры аман ийис этгенден, дауур уллу болгъандан жашар къарыу жокъду. Районну администрациясы бла Роспотребнадзорну КъМР-де Управлениясыны оноучулары этген оноуланы юй къанатлы ферманы иеси къулакъгъа алмайды, районну администрациясыны Прохладныйни сюдюне берген тарыгъыууна кёп заманны къаралмай турады, Прохладныйни районла аралы следствие бёлюмюнде да тинтиулени эсеплерин сюзюуню болжалы созулады, чыгъарылгъан оноула да законсузгъа саналып кетериледиле.

Уполномоченныйге приёмгъа келген Д. бла Т. уа Медико-социал экспертизаны бюросу бла РФ-ни Пенсия фондуну Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмю инвалид болгъанына къагъыт бергенде аны группасын терс тохташдыргъанларына, пенсияларын сылтаусуз азайтханларына тарыкъгъандыла.

Прохладный шахарда кеси аллына жашагъан Ч. деген уллайгъан тиширыу коммунал службала аны юйюню къатында ырхы ызны тазаламай тургъанлы иги кесек жыл болгъанына, жауун жаугъанлай а суу аны арбазына кирип, подвалын да басханына тарыкъгъанды. Тиширыуну жарсыууна кёре Прохладный шахар округну жер-жерли администрациясыны приёмгъа къатышхан башчысы аны юйюне специалистле жиберирге эмда не мадар этерге кереклисин билирге сёз бергенди.

Энчи приёмунда туура этилген тарыгъыулагъа Уполномоченный законда тохташдырылгъан низамгъа кёре къарайды эмда анга жетген оноулагъа кёре мадарла этеди. Ч., Д. эмда Т. туура этген кемчиликле барысы да кетерилгендиле, ол адамла ыразылыкъларын да билдиргендиле.

Андан сора да, Уполномоченный Къабарты-Малкъар Республикада УФСИН-ни келечилери бла бирге Прохладный районну Советский посёлкасындагъы Тюзетиучю араны кёп болмай ачылгъан жангы бёлюмюнде тургъанланы болумларына къарагъанды, ала бла энчи тюбешип, айтханларына да тынгылагъанды. Тутмакъла къалай тургъанларына къарап бошагъандан сора, ала аны бла ушакъда туура этген кемчиликлени да эсге алынып, Тюзетиучю арада общежитде жашагъанланы жашау болумларын игилендириу жаны бла къошакъ мадарла этерге буйрукъ чыгъарылгъанды. Уполномоченный бла тюбешгенде, тутмакъла кётюрген башха проблемалагъа кёре да тийишли оноула этилгендиле.

Черек районда уа Уполномоченный бла тюберге келгенле школну бошагъан фахмулу къызлагъа бла жашлагъа Россей Федерацияны Конституциясыны 43-чю статьясына тийишлиликде къырал билим бериу учреждениялада хакъсыз окъургъа онг берилирин излегендиле. Экеулен а жашагъан жерлеринде иш табаргъа себеплик этерин тилегендиле эмда ахча болушлукъ кереклисин айтхандыла.

Бабугентден Б. деген биреулен а туудугъу ючюн тилей келгенди. Аны туудугъу Бабугентни орта школун айырмалы бошагъанды, тюрлю-тюрлю олимпиадалагъа къатышып, кёп кере хорлагъанды, Къабарты-Малкъар къырал университетни юридический бёлюмюне кирирге сюеди. Алай университетде алагъа ол факультетге бир бюджет жер да болмагъанын айтхандыла, жаланда контракт бла кирир онг барды, дегендиле. Аланы юйюрлерини уа аллай онглары жокъду. Башха жерде бюджет жерге киреме десе да, къоранчланы юйюр кётюраллыкъ тюйюлдю.

Аны бла байламлы ол тиширыу Уполномоченныйден республиканы окъуу юйлеринде къолайсыз юйюрледен фахмулу сабийлеге къошакъ бюджет жерле къурауну юсюнден тийишли органлагъа билдиририн тилегенди.

Зарагижден Ж. деген тиширыу элде иш табалмагъанына тарыкъгъанды. Нальчикге неда андан тышына барып ишлерге уа онгу жокъду – къызыны гитче сабийлерин къоюп кеталмайды. Къызы аланы жангыз кеси ёсдюреди, баш кечиндирир ючюн Москвагъа барып ишлейди. Андан сора да, аланы юйлери озгъан ёмюрню эллинчи жылларында ишленнгенди, башы тозурагъанды. Аны алышындырыргъа уа къолайлары жетмейди. Къыз Москвада алгъан ахча сабийлени кереклерине окъуна кючден жетеди. Районну администрациясы юйюрге аш-азыкъ керекле бла дайым болушады, бир жолгъа берилиучю 5000 – 10000 сомдан да юлюш чыгъарады, болсада ол азлыкъ этеди. Тиширыу Уполномоченныйден юйню башын жангыртыргъа себеплик этерин да тилегенди. Аны тилеклери эсге алынгъандыла. Юйюр элде ишлегенлени жашау болумларын игилендириуню программасына къошулгъанды, анга иш да табылгъанды.

Уполномоченный бла аны аппаратында ишлегенле Къабарты-Малкъар Республиканы Жамауат къараучу комиссиясыны къууму, КъМР-ни прокуратурасында къуллукъ этгенле, Къабарты-Малкъар Республикада УФСИН-ни, Къабарты-Малкъар Республикада МВД-ни келечилери бла бирге СИЗО-гъа, тюзетиучю колониялагъа, КъМР-де УФСИН-ни Тюзетиучю арасына, КъМР-де МВД-ни изоляторларына алада тургъанланы жашау болумларын кёрюр мурат бла 22 (10) кере баргъандыла. Алада бардырылгъан энчи приёмлада 75 адам тарыгъыуларын бла тилеклерин айтхандыла.

Тюшген тарыгъыула бла тилекле КъМР-де УФСИН-ни учреждениялары тургъанла асламысында осал болумларын, ырысхы-жашау керекле эмда медицина бла жалчытыу тийишлисича къуралмагъанына, дознание эмда следствие органланы терс ишлерине (жукъ этмегенлерине), ала чыгъаргъан оноулагъа, уголовный эмда граждан ишлеге къарагъан сюдлени буйрукъларына, право низамны сакълаучу органла аманлыкъчылыкъны юсюнден билдириулеге къарауун кёпге созгъанларына, адамны уголовный жууапха сылтаусуз тартыу, законсуз тутмакъгъа салыу кезиуле тюбегенлерине, социал, урунуу, пенсия эмда жашау журтла бла байламлы правогъа бузукълукъ этилгенине, иш болмагъаны ючюн къыйын болумгъа тюшгенлерине неда алгъан пенсияларыны азлыгъына эм дагъыда башха кемчиликле этилгенлерине тарыгъадыла.

Уполномоченный къараргъа алгъан обращениялагъа кёре тинтиуле бардырыргъа, тарыгъыулада кёргюзтюлген шартланы тюз бла терс болгъанларын ачыкъларгъа эмда жыйылгъан шартланы сюзерге керек болгъанда, толтуруучу властьны регион, федерал органларыны жер-жерли органлары бла бирге къырал эм муниципал органланы, организацияланы, ол санда тутулгъанла тургъан жерлени жокъларгъа тюшеди. Уполномоченныйге келген обращенияланы бир кесеги жер-жерли федерал эм республикалы органланы башчыларына эмда жер-жерли самоуправлениясы органларына жиберилгендиле. Ачыкъланнган кемчиликле Уполномоченныйни тийишли органла бла бирге ишлеуюню хайырындан терк кетериледиле.

Уполномоченныйге тюшген тарыгъыулагъа бла тилеклеге кёре 24 адамгъа болушлукъ этилгенди: аланы бузулгъан эркинликлери жангыдан тохташдырылгъандыла, тилеклери толтурулгъандыла. Аладан 10-су жюрек ыразылыкъларын билдирип, письмола жибергендиле.

Сёз ючюн, 2021 жылда февральда Уполномоченныйден Нальчикден К. деген тиширыу бла аны къызы К. болушлукъ излегендиле. Экинчиси 12 жылгъа тутулгъанды эмда Мордовия Республикада УФСИН-ни 13-чю тюзетиучю колониясында тура эди. Ол аны атасы бла анасы тургъан жерде болгъан колониягъа кёчюрюрге себеплик этерин тилегенди. Уполномоченный Россейни ФСИН-ини директоруна письмо жазып, К. деген тиширыуну аны къарт атасы бла анасы жашагъан Шимал-Кавказ федерал округда колонияладан бирине кёчюрюрлерин тилегенди. Ол къабыл кёрюлгенди эмда К. деген тиширыу Ставрополь крайда УФСИН-ни 7-чи тюзетиучю колониясына кёчюрюлгенди. Аны атасындан бла анасындан Уполномоченныйге ыспас къагъыт келгенди. «...Сиз къызымы терк-терк кёре турургъа болушхансыз. Мен аны кёрмегенли эки жыл болуп келе эди. Аналыкъ ыразылыгъымы билдиреме, сау болугъуз!» – деп жазылып эди анда.

Башха юлгю: 2021 жылны 12 августунда 1-чи СИЗО-да тургъан 57 адам, УФСИН-де къуллукъ этгенлени ишлерин законсузгъа санап, аш ашамай тохтагъандыла. Уполномоченный республиканы прокуратурасы бла бирге УФСИН-де къуллукъ этгенлени ишлери законлу, алагъа къажау сюелгенлени уа даулары тюз болгъанларын бла къалгъанларын тохташдырыр муратда тинтиуле бардыргъанды, ол санда аш ашамай тохтагъанла бла да ушакъ этгенди. Тюз амалла табылгъанларыны эмда ангылатыу иш бардырылгъаныны хайырындан ырахатлыкъ тохташдырылгъанды.

2021 жылда Уполномоченныйге тыш къыралладан бирини правону къоруулаучу организациясындан тилек къагъыт келгенди. Армения Республиканы Адамны эркинликлерин къоруулаучусуну аппаратыны уголовный сюдле эмда сауутланнган кючледе адамны эркинликлерин къоруулау жаны бла департаментини башчысы А.С. Седракян Армения Республиканы Къабарты-Малкъар Республикада УФСИН-ни 1-чи СИЗО-сунда тургъан Н. деген инсаныны энчи къоркъуусузлугъун жалчытыргъа эмда тийишли медицина болушлукъ берирге себеплик этерин излегенди. Аны тутуп, СИЗО-гъа салгъанларындан сора, ол телефон бла Арменияда жууукъларына сёлешип, анга медицина болушлукъ этилмегенине эмда ол кеси жашауууна бек къоркъгъанына тарыкъгъанды.

Республиканы прокуратурасы эмда КъМР-де УФСИН бла бирге бардырылгъан тинтиуледен сора былай тохташдырылгъанды: Н. дегенни полициячыла Къабарты-Малкъар Республиканы жеринде ол къыралла аралы излеуде болгъанын билип тутхандыла. Аны излеуге уа Ереван шахарны полициясыны управлениясыны бёлюмю ол Арменияны жеринде аманлыкъ ишле этип айланнганы ючюн бергенди. Аны Армения Республикагъа законнга кёре ётдюрюню юсюнден тийишли документле Россей Федерацияны Генеральный прокуратурасыны юсю бла Армения Республиканы Генеральный прокуратурасына жиберилгендиле. Энди андан тийишли жууап сакъланады.

СИЗО-гъа келтирилгенде, Н. дегенни саулугъун медикле лаборатор эм башха амалла бла тинтгендиле, андан сора ол СИЗО-ну медицина бёлюмюнде диспансер эсепге салынгъанды. Аны халини хатасы жокъду, анга амбулатор амал бла багъадыла.

Н. дегенни СИЗО-да тургъан болуму Россей Федерацияны «Аманлыкъ этгенлерине ишеклилени бла аманлыкъ этгенлени тутмакъда тутунуу низамыны юсюнден» законуну излемлерине келишеди. Закон тохташдыргъан битеу эркинликлени ол, СИЗО-да тургъан башха инсанла бла тенг хайырланады, камерада тёрт адам бла бирге турады. Аны праволарына бузукълукъ этилген шартла эмда аны жашауууна бла саулугъуна къоркъуу салгъан сылтаула да ачыкъланмагъандыла.

Уполномоченный аны боюнуна салынган борчланы бютюн къыйматлы толтурур муратда «Россей Федерацияны субъектлеринде адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйлени юсюнден» Федерал законну 12-чи статьясына тийишлиликде республиканы прокуратурасыны, Россейни Следствие комитетини КъМР-де следствие управлениясыны, КъМР-де МВД-ни, КъМР-де УФСИН-ни, Сюд приставланы федерал службасыны КъМР-де Управлениясыны, КъМР-ни Муслийманларыны дин управлениясыны, Орус православный килисаны Пятигорскда бла Черкесскде епархиясыны, КъМР-де Урунуну къырал инспекциясыны, КъМР-ни Урунуу эмда социал къоруулау министерствосуну, КъМР-ни Саулукъ сакълау министерствосуну, КъМР-ни Жамауат палатасыны башчылары бла инсанланы праволарын бла эркинликлерин къоруулау жаны бла бирге ишлеуню юсюнден келишим этгенди.

Уполномоченныйге тюшген тарыгъыуланы бла тилеклени тюрлюлери бла саны:

Барысы да – 298;

Уполномоченныйге тюшген тарыгъыуланы бла тилеклени тюрлюлери бла саны:

Барысы да – 298;

аладан:

а) энчи приёмну кезиуюнде айтылгъанла – 123;

б) жазылып берилгенле – 175;

ол санда:

в) электрон почта бла – 3;

г) коллектив халда – 3;

д) Къабарты-Малкъар Республикада УФСИН-ни бла Къабарты-Малкъар Республикада МВД-ни тутмакъ учреждениялары нда тургъанланы приёмгъа алыу – 22 кере. Аланы кезиулеринде 75 адам бла ушакъ этилгенди.

2. Тарыгъыула бла тилекле къайсы шахардан бла райондан эмда къаллай бир жиберилгендиле:

Нальчик шахардан – 163,

Бахсан шахардан – 5,

Прохладный шахардан – 10,

Бахсан райондан – 11,

Май райондан – 2,

Урван райондан – 3,

Прохладна райондан – 22,

Терк райондан – 5,

Чегем райондан – 49,

Черек райондан – 7,

Элбрус райондан – 1.

Россей Федерацияны башха шахарларында жашагъанладан – 20,

тыш къыраллы инсанладан – 0,

тыш къыралланы омбудсменлеринден – 1.

Сюдню оноуларына эмда ала толтурулмагъанларына тарыгъыула – 45,

аладан:

а) уголовный ишлеге кёре – 10,

б) граждан ишлеге кёре – 13,

в) административ ишлеге кёре – 6,

г) сюдню оноулары толтурулмагъанларына – 3,

д) ишлеге къарауун болжалы созулгъанына – 13,

следствие эм дознание органланы ишлерине (жукъ этмегенлерине) – 31,

аладан:

а) сылтаусуз уголовный иш ачаргъа унамаугъа – 3,

б) сылтаусуз уголовный иш ачыугъа эмда уголовный жууапха тартыугъа – 12,

в) законсуз тутуугъа – 6,

г) следствияны бла дознанияны жанындан ишни созуп туруугъа эмда тохташдырылгъан болжаллагъа сыйынмаугъа – 3,

д) уголовный ишни тинтиуге жууаплы кёзден къарамаугъа – 2,

е) правогъа терс келген башха ишлеге – 5,

Къабарты-Малкъар Республикада УФСИН-де къуллукъ этгенлени ишлерине (жукъ этмегенлерине) – 91,

аладан:

а) УФСИН-ни учреждениялары нда тутулуп тургъанланы болумлары на - 9,

б) инвалидностьлукъну тохташдырыу, медицина болушлукъ бериу эмда медицина препаратла бла жалчытыу бла байламлы терсликлеге – 20,

в) этмеген ишин зор бла айтдырыугъа эмда артыкълыкъ этиуге – 0,

г) УФСИН-ни учреждениялары ны администрациялары ны тарыгъыуланы бла тилеклени алыу эмда алагъа къарау жаны бла ишлерине – 6,

д) башха ишлеге – 11,

е) башха тюзетиучю учреждениягъа кёчюрюню юсюнден – 7,

и) болжалдан алгъа эркин этиуге кёргюзтюню юсюнден – 7,

к) энчи приёмгъа тюшерге излеуню юсюнден – 21,

л) аш ашамай тохтауну юсюнден – 10.

Сюд приставланы федерал службасыны Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясында къуллукъ этгенлени ишлерине (жукъ этмегенлерине) – 2,

прокурорланы ишлерине (жукъ этмегенлерине) – 2.

Толтуруучу власть эм жер-жерли самоуправление органланы эс бургъанларына (бурмагъанларына) – 110,

аладан:

а) жашау журтла бла байламлы соруула жаны бла – 28,

б) медицина болушлукъ тапдырыу неда дарманла бла жалчытыу жаны бла соруула жаны бла – 4,

Баргъаны 3-чю бетдеди.

сакъланмагъанына эм башха затлагъа тарыгъыулары тохтамайды.

Бизге тюшген тарыгъыула бла обращенияла сюзюлгенде, халкъны асламысы, артыкъда абадан тёлю – пенсиячыла, сакъатла, кёп сабийли юйюрле – къолайсыз болгъанлары ачыкъланады. Пенсияла акъырын ёседиле, инфляцияны жеталмайдыла. Ишлегенле, артыкъда бюджет сферада урунгъанла, айлыкълары аз болгъанына тарыгъадыла. Фатар алыр ючюн кезиулерин сакълагъанла азаймайдыла, социал жашау журтла ишленмейдиле.

Уполномоченный эмда аны уллу болмагъан аппараты республикада жашагъанланы конституция эмда социал эркинликлери къалай сакъланнганларына дайым эс бургъанлай турадыла. Артыкъда къыйын проблемала Уполномоченныйде Эксперт советни жыйылыуларында сюзюледиле. Советге уа даражалары жюрюген жамауат эмда къырал къуллукъчула, алимле, юристле киредиле. Аны жыйылыуларында къырал эмда муниципал органлагъа бла башха структуралагъа адамны эркинликлери къаты сакъланыргъа кереклиси дайым эсгертилгенлей турады.

Баш борчун толтурууда Уполномоченный ишлерин шахар округлада бла муниципал районлада бардыргъан жамауат болушлукъчуларына таянады.

Уполномоченный республиканы Башчысында бла Правительствосунда коллегиялы кенгешчи органланы асламысына киреди, КъМР-ни Парламентини жыйылыуларына дайым къатышады. Аны къой, анга законла жарашдырыу жаны бла башламчылыкъ этерге эркинлик берилгенди, законопроектле уа Парламентни сюзюуюне берилирни аллында Уполномоченныйге ол кесини оюмун билдирир ючюн жибериледиле.

Инсанланы бузукълукъ этилиннген праволарын къайтарыу ишин Уполномоченный къырал властьны структуралары, правону къоруулаучула эмда дин биригиуле бла бирге бардырады. Уполномоченный, республикада адамны эркинликлерин сакълауну ниетлерин къоруулай, властьха къажау сюелмегенин, жаланда адамны эркинликлерин бузгъан къуллукъчула бла кюрешгенин белгилерге тийишлиди.

Уполномоченный правону ёзегин тутхан жорукъладан таймазгъа кюрешеди. Башхача айтханда, адамны къоруулагъан бла къалмай, ол тюбеген проблема жокъ болурча этерге итинеди, нек дегенде аллай проблемагъа башхала да тюберге боллукъдула. Этилген бузукълукъланы заманында кетериу – адамны эркинликлерин сакълаугъа алгъадан онгла къурауду. Аны бла бирге Уполномоченный адамны праволарыны бла инсанны эркинликлерини конституция эмда халкъла аралы стандартларындан таймазгъа кюрешеди. Ала уа Адамны эркинликлерини битеулю декларациясында жазылыпдыла.

Уполномоченныйни ишине Россей Федерацияны Адамны эркинликлери жаны бла Уполномоченный Т.Н. Москалькова бийик багъа бергенди. Ол былай жазады: «Бюгюнлюкде Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйни институту къуралгъанды эмда инсанла аны дурус кёргендиле деп, таукел айтыргъа боллукъду.

Правону къоруулауну къырал институтун къураугъа эмда аны айнытыугъа Сиз уллу къыйын салгъаныгъыз, адамны праволарын бла эркинликлерин къоруулау жаны бла жигер ишлегенигиз ючюн уллу хурметге тийишлисиз.

Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла Уполномоченныйни аппаратында ишлегенлени адамны праволарын къоруулау ишге жууаплы кёзден къарагъанлары эмда къыйын кезиуледе тюз оноу таба билгенлери ишни жетишимли бардырыргъа онг бередиле».

Коронавирус инфекцияны кезиуюнде

Къырал эмда муниципал органла, жамауат эм дин биригиуле пандемиягъа къажау кюрешде инсанлыкъ жууаплылыкъларын эмда биригиулюклерин кёргюзтгендиле.

Республикада инфекциягъа къажау оператив штаб къуралгъанды. Анга КъМР-ни оноучусу К.В.Коков кеси башчылыкъ этеди. Ишлеп тургъан медицина учреждениялада сегиз госпиталь ачылгъанды, алада бир жолгъа 1500 саусузгъа багъаргъа боллукъ эди. Уполномоченный, оператив штабха киргенледен бирича, кесини баш борчуна къырал, жамауат, дин организациялагъа, бек алгъа уа медицина учреждениялагъа адамланы саулукълары ючюн кюрешлерине себеплик этиуню санагъанды, коронавирусха къажау кюрешни сылтауу бла адамны эркинликлери бузулмазларына къайгъыргъанды, аллай кезиулеге терк окъуна эс буруп, тийишли мадарла этгенди.

Сёз ючюн, бир даражалы билим бериу учреждениядa илму ишчилени бла преподавательлени уллу къауумуна дарман салдыргъаныгъызны юсюнден справка келтирмесегиз, хакъсыз отпускга жиберликбиз деп, энчи тизме къурагъандыла. Чамланнган преподавательле, аланы араларында уа профессорла, доцентле да бардыла, Уполномоченныйге халны билдиргендиле. Бизни себеплигибиз бла ол буйрукъ кетерилгенди. Аллай болумгъа телевиденияны каналларындан бирини журналистлери да тюбегендиле.

Кертисин айтханда, госпитальгъа жатаргъа унамай, дарманла табылмай, саусузлагъа эс бурмай неда хыны этиу бла байламлы тарыгъыула бизге тюшмегендиле. Алай а жашагъан тийрелеринде угъай, башха жердеги госпитальда багъылыргъа сюйгенлерин билдиргенле болгъандыла. Аллай жумушла бек терк тамамланнгандыла, ол санда саулукъ сакълауну министрини бла аны орунбасарларыны хайырындан. Ала бизни эсгертиулерибизге, тилеклерибизге бир заманда да угъай демегендиле, олсагъат тийишли мадарла этгендиле.

Уполномоченный бла аны аппаратында ишлегенле властьны бла управленияны къырал эмда муниципал органлары, властьны жер-жерли эмда федерал органлары бла байламлыкъда ишлеп, правону къоруулау жаны бла ишлерин андан ары бардыргъандыла, аны бла бирге чек салыу мадарланы сылтауларын ангылатхандыла. Уполномоченный республикалы газетледе бла телевиденияда да чек салыу мадарла бла байламлы кесини оюмун билдирип, жамауатны аланы ангыларгъа, тёзерге да чакъырып кёп кере сёлешгенди. Аны бла бирге пандемияны кезиуюнде да инсанны баш праволарына бла эркинликлерине бузукълукъ этгенлеге кечилмезлигин да эсгертгенди. Уполномоченный Россей Федерацияны Конституция сюдюню Москва областьны губернаторуну «Москва областьны Протвинский сюдюню сурамы бла Москва областьны оноучу органлары эмда къыйын болумладан сакълауну бла аланы хаталарын кетериуню системасыны кючлери бийик хазырлыкъны низамын кийирирге эмда COVID-19 коронавирус инфекцияны Москва областьны тийресинде жайылыууна къажау мадарла этерге керек болгъанларыны юсюнден» бегимини 5-чи пунктуну 3-чю подпункту конституциягъа келишгенин бла къалгъанын тинтгенден сора чыгъаргъан оноуун да туура этгенди.

Кесини 2020 жылда 25 декабрьде чыгъарылгъан 49-П номерли бегими бла РФ-ни Конституциялы сюдю чек салыу мадарланы кийириуню законлугъа санагъанды, COVID-19 терк жайыла баргъан эм уллу къоркъуу салгъан кезиуде аллай мадар этмей жарамазлыгъын, ол къысха заманнга кийирилгенин, федерал законодательствогъа да тюз келгенин ангылатханды. Правону къоруулаучу халкъла аралы организацияла да ол пандемия салгъан къоркъуугъа къажау къыйматлы амал болгъанын къатлагъандыла, инсанларыны ёлюмден сакълау эмда жашаргъа эркинликлерин

Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийни 2021 жылда ишини юсюнден доклады

Баргъаны. Аллы 2-чи бетдеди.

в) социал жалчытыу соруула жаны бла – 27,
г) пенсияла соруула жаны бла – 8,
д) урунуу байламлыкъланы бузуу соруула жаны бла – 11,
е) кёз къарамла эм дин эркинликле соруула жаны бла – 0,
ё) айырыулада къол кётюрюу эркинликле соруула жаны бла – 0,
и) жер бла байламлы соруула жаны бла – 6,
к) гражданство эм Россей Федерацияны паспортун алыу соруула жаны бла – 3,
л) башха соруула жаны бла – 23;
4. Башхала, барысы да бирге – 24,
а) къоншула этген ишлеге тарыгъыула – 10,
б) башхаланы эс бурууларына (бурмауларына) тарыгъыула – 1,
в) алиментле тёленмегенлери жаны бла соруула – 3,
г) аланы бузулгъан праволарын жангыдан тохташдырыргъа эм социал, жашау журт-коммунал, инсанны къыйын жашау болумлагъа тюшгени бла байламлы жашау болумланы эм башха жарсыуларын кетерирге болушханы ючюн Уполномоченнийге ыразылыкъ къагъытла – 10.

Айырыулада къол кётюрюуню жачытыугъа къатышыу

Белгилисича, айырыргъа неда айрылгъан адам болургъа эркинлик инсанны баш магъаналы политика правосуду, аны хайырындан ол къыралны эм жамауатны ишлерине оноу этиуге къошулады. 1948 жылдан Адамны эркинликлерини битеулю декларациясында эм 1966 жылдан Граждан эм политика эркинликлени халкъла аралы жыйымдыгъында демократиялы къыралда кезиулю сайлаула бардырылыргъа тийишлиликлери чертиледи, ала жашырын къол кётюрюню амалы бла битеулю эм тенг айырыу право бла бардылыргъа керекдиле.

2021 жылда сентябрьде Россей Федерацияны Федерал Жыйылыуну Къырал Думасына эм Къабарты-Малкъар Республиканы жер-жерли самоуправление органларына депутатланы айырыу къуралгъанды.

Аланы хазырлаугъа эм бардырыугъа Уполномоченный тири къошулгъанды, ол кеси да Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясында жамауат-консультация советни председателиди.

Инсанланы айырыу эркинликлерин жалчытырча эм бузукълукъланы заманында ачыкълап кетерирча Уполномоченный, аны аппаратыны ишчилери эм жамауат болушлукъчула Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясы, Къабарты-Малкъар Республиканы Жамауат палатасы эм сейирлери болгъан башхала бла бирге белгиленнген айырыуланы хазырлаугъа эм бардырыугъа тири къатышхандыла.Теберге тийишлисича онглры болмагъан, саулукъларында чекленнген онглары болгъан, тутулуп тургъан эм аманлыкъ этгенине ишеклилик болуп эркинликлери чекленип тургъан къауумгъа энчи эс бурулгъанды, саулукъну къоркъуусузлугъун сакълау амаллагъа да (медицина маскаланы, къол къапланы кийиуге, дезинфекция затланы хайырланыугъа эм башхалагъа).

Айырыуланы хазырлау эм бардырыу соруулагъа, 2021 жылда июньда КъМР-ни Айырыу комиссиясыны председатели, сейирлери болгъан министерстволаны бла ведомстволаны таматалары эм келечилери къатышып, Уполномоченнийде Эксперт советни кенгертилген жыйылыуунда къаралгъанды. Сюзюуню эсеплерине кёре Эксперт совет Уполномоченнийге, Айырыу комиссиягъа эм башха сейирлери болгъанлагъа эсгертиулени къабыл кёргенди:

Къабарты-Малкъарны жамауатына боллукъ айырыуланы юсюнден билдирирча амалланы бардырыргъа;

къол кётюрюу оборудованияны абаданлагъа эм саулукъларында заранлары болгъанлагъа да тап келиширча орнатыргъа;

тургъан жерлеринде къол кётюрюрге сюйген саулукъларында чекленнген онглары болгъанланы билирге эм аланы къаллай амал бла сайлау этерге сюйгенлерин ачыкъларгъа (къол кётюрген отоуда/неда андан тышында);

айырыу участкалада эм анга жууукъ тийреледе къол кётюрюу отоулада адамланы къоркъуусузлукъларын эм жамауат низамны сакълау амалланы жалчытыу;

СИЗО-да тургъанланы эмда сюдню оноуу бла жашагъан жерлеринден кетмей туруп азап сынагъанланы айырыу эркинликлерин жалчытыу;

жаш тёлю бла, ол айырыулагъа къатышырча эм аны электорат тирилигин ёсдюрюрча, информация-жарыкъландырыу тюбешиулени бардырыу;

айырыу участкаланы от тюшюу къоркъуусузлукъларын, къол кётюрюрге, байламлыкъ тутаргъа изленнген оборудование эм башха затла бла жалчытылыныуларына алгъадан къарау.

Андан сора да, августда айырыуланы бардырыргъа хазырланыуну чеклеринде Россей ЦИК-ни председатели Э.А. Памфилова къурагъан Бирикдирилген айырыу къол кётюрюу кюнде сайлаулада видеонаблюденияны эм къарау араланы ишлерин къурау соруула жаны бла семинар-кенгешге видео-конференц байламлыкъ амал бла хъошулгъанбыз. Сентябрьде «Айырыу эркинликлени сакълау: жашауда бардырыуну россейли эм тыш къыраллы сынам» темагъа «тёгерек столну» жыйылыуна къошулгъанбыз, аны Россей Федерацияны Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийни аппараты къурагъанды эм бардыргъанды, анга, экспертлеча, Россей Федерацияны Ара айырыу комиссиясыны, Россей Федерацияны Генеральный прокуратурасыны, Россей Федерацияны Ич ишле министерстволарыны ишчилери, халкъла аралы организацияланы, миллет эм тыш къыраллы жамауат организацияланы келечилери къатышхандыла.

17-19 сентябрьде айырыуланы бардырылыу кюнлеринде Уполномоченный эм аны аппаратыны ишчилери Къабарты-Малкъар Республиканы Жамауат палатасында Айырыулагъа къарау арада видеосистеманы болушлугъу бла аланы бардырыуларына къарагъанлай тургъандыла. Уполномоченнийни аппаратыны ишчилерини, Уполномоченнийде Эксперт советни келечилерини эм Уполномоченнийни жамауат болушлукъчуларыны дежурстволары къуралгъанды, айырыуланы кезиулеринде ала айырыу участкалагъа бергъанлай тургъандыла. Айырыуланы бардыргъанда чыкъгъан бузукълукъланы ачыкъларча, къошакъ халлы каналча, Уполномоченнийде «Исси ыз» ишлегенди.

Республикада айырыула инсанланы айырыу эркинликлери эм праволары бузулмагъанлай ётгендиле. Айырыуланы хазырлагъанда эм бардыргъанда бузукълукъла болгъандыла деп, Уполномоченнийге тарыгъыула келмегендиле.

Ёксюзлени журтла бла жалчытыуну юсюнден

Уполномоченный ёксюз сабийлени эм ата-ана жалчытыусуз къалгъан сабийлени жашау журтла бла жалчытыу федерал законодательствону толтурлуууна къарагъанлай турады. Соруууну тамамлагъанда ахшы тюрлениууе эсленнгенликге, жарсыугъа, проблема сакъланнганлай къалады. Уполномоченнийге бу къауумдан тарыгъыуланы келгенлери тохтамайды.

Алай бла, акъылбалыкъ болгъунчу ата-ана жалчытыусуз къалгъан К. деген бireулен В.М. Коков атлы Къабарты-Малкъар аграр университетде очно билим алгъанды эм махкемени общежитинде жашагъанды. Окъууну тауусханы эм акъылбалыкъ болмагъан жыл сандан чыкъгъаны себепли, ол общежитде отоуну эркин этерге керек болгъанды. Окъуугъа киргинчи К., акъылбалыкъ болмагъанлай ата-ана жалчытыусуз къалгъан инсанча, Нартанны школа-интернатында тургъанды.

Аны кесини жашар жери болмагъанды, аны ючюн аны общежитден чыгъарсала, ол орамда къаллыкъ эди. Уполномоченнийге сёлешген кезиуюнде аны иши болмагъанды, ортакъгъа алыннган жашар жерге тёлерча ол иш излегенди, алай К-гъа Уполномоченный болушуп башлагъанлыкъгъа, тийишли жумушланы тамамларгъа уа заман изленнгенди. Уполномоченный, К. иш табып, ортакъгъа алыннган жашау журтха тёлеп башларча онгу болгъунчугъа дери аны общежитден чыгъармазча онг этигиз деп, В.М. Коков атлы Къабарты-Малкъар аграр университетни ректору А.К. Апажевге сёлешгенди. А.К. Апажев бизни тилегибизге угъай демегени ючюн, Уполномоченный, анга къагъыт жазып, ыразылыгъын билдиргенди.

Жарсыугъа, жашар жерлери болмагъаны ючюн къыйын жашау болумлагъа тюшген ёксюз сабийлени эм ата-ана жалчытыусуз къалгъанланы къауумундан инсанланы обращениялары аз тюйюлдюле, хар заманда болушурча да болмайды.

01.01.2021 жылда болумгъа кёре жашау журтла алырча сводный тизмеге тюшген ёксюз сабийлени эм ата-ана жалчытыусуз къалгъанланы, аланы къауумларындан болгъан инсанланы битеу да саны 1460 болгъанды, аладан 1126-сы 18 жыллары толгъанлары ючюн жашау журтланы болжалсыз алыргъа тийишлиле эдиле. 2021 жылда 73 инсаннга жашау журтла берилгендиле, эмда 01.01.2022 жылгъа болумгъа кёре къошулгъан жангы инсанла бла бирге жашау журтла бла жалчытылыныргъа тийишлилени сводный тизмеси 1428 адамды. Аладан 1131 инсан, алагъа 18 жыл толгъаны себепли, жашау журтла бла болжалсыз жалчытылыныргъа керекдиле, алай аладан асламысыны кёп заманны ичинде кеслерини праволарын жашауда хайырланыргъа онглары жокъду.

Жууаплы органланы белгиленнген къауумгъа жашау журтланы бёлюу борчланы толтурулмагъанлары сюд оноуланы кёбейиулерине келтиреди. 01.01.2022 жылда болумгъа кёре Россей УФССП-ны Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмюнде 276 сюд акт барды, башха-башха жыллада чыгъарылгъан, 2010 жылдан башлап.

Болумгъа кёре айтханда, бу къауумдан инсанланы барын да 18 жыллары толгъаны бла байламлы болжалсыз жашау журтла бла жалчытырча онгла болмагъаны ачыкъды, эмда ала кёп заманны ичинде кеслерини журтлары болмагъанлай кечинирикдиле, ол аланы къыйын жашау болумлагъа тюшюреди, нек дегенде асламысында аланы файда къолайлыкълары алаша болгъаны ючюн ортакъгъа жашар жер алалмайдыла, аны ючюн а жашар жерлери болмай къалады.

Ёксюз сабийлени эм ата-ана жалчытыусуз къалгъан сабийлени жашау журтла бла жалчытырча соруууну магъаналы халда тамамларча, бизни оюмубузгъа кёре, федерал даражада къошакъ амалла табаргъа тийишлиди. Россей Федерацияны субъектлерини кёбюсюнде жарсыулу болгъан бу проблеманы тамамлау бла байламлы «Инсанланы жашау журт бла байламлы эркинликлерин сакълау эм аланы тындырырча болумланы жалчытыу» соруу жаны бла бизни предложенияларыбыз 2021 жылда ноябрьде Москвада Россей Федерацияны Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный Т.Н. Москалькованы башчылыгъында бардырылгъан Россей уполномоченнийлени координация советлеринде къабыл кёрюлген жумушланы планына къошулгъандыла.

Ауруулу сабийлени эркинликлерин къоруулау

Уполномоченнийни институту къуралгъанлы бери бизге къыйын (орфанный) ауруулары болгъан сабийлени ата-аналарындан обращенияла келгенлей турадыла. Адамла багъалы дарманланы алырча ырысхы бёлюуде болушлукъ излейдиле. Уполномоченный ол жарсыу бла кёп жылланы кюрешеди. Ол КъМР-ни Правительствосуна, Россей Федерацияны Саулукъ сакълау министерствосуна сёлешгенлей турады, Уполномоченнийни башламчылыгъы бла парламент тынгылаула къуралгъандыла, аны юсюнден биз жыл сайын докладларыбызда жазабыз.

В.В. Путинни Россей Федерацияны субъектлеринде уполномоченнийле бла тюбешиуюнде бу жарсыу да сюзюлгенди. Президент право сакълаучуланы оюмларын эшитгенди. Къыралда Огъурлу ишлени битеуроссей фонду къуралгъанды, аллай фондла субъектлени асламысында болгъандыла, ол санда Къабарты-Малкъарда да. Эсигизге салайыкъ, 2021 жылда Уполномоченнийни адресине Р. деген бир ауругъан къызчыкъны багъыуда болушлукъ этилирча тилек келгенди.

Хау, бу жарсыуда Уполномоченнийни болушлугъу баш магъаналы болгъанды дерге жарарыкъ тюйюлдю, алай, сёзсюз, бу тема бла байламлы бизни тохтамай эс бурууну излеп тургъаныбыз ол жаны бла соруууну тамамлаугъа кесича себеплик этгенди. Ауругъан сабийлени багъыуда билеклик этгени ючюн Огъурлу ишлени фонду энчи ыразылыкъгъа тийишлиди.

Право сакълаучу органла эм сюдле бла байламлыкъланы юслеринден

«...Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлени институту къуралгъанды... Ол керекди эм аны жамауат излейди. Мында табадыла адамла кеслерини социал, урунуу, жашау журт, экономика, политика эм башха праволарын къоруулауда билекликни», - дегенди Россей Федерацияны Президенти В.В. Путин.

Право сакълаучу органланы коллегияларында жыл сайын сёлешиулеринде ол аланы баш борчлары адамны праволарын эм эркинликлерин жалчытыу болгъанларын айтады, аны ючюн а право сакълаучу органланы Россей Федерацияны адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлери бла къысха байламлыкълары изленедиле. Президент салгъан ызны эсге алып, ишлеген законодательствону эм байламлыкъланы юсюнден тохташдырылгъан келишимлени мурдорларында Уполномоченный кесини ишин игилендиргенлей турады, республиканы право сакълаучу органлары бла байламлыкъ право сакълау къолайлыкъны къошакъ халда кючлендирирча онгду. Уполномоченнийни обращенияларына белгиленнген органланы таматалары тийишли эс бурадыла, болушлукъ этедиле.

2021 жылда Уполномоченнийге следствие эм дознание органланы къатышханларына (къатышмагъанларына) эм процессуал оноуларына келген тарыгъыуланы саны 31 болгъанды (2020 жылда – 45). Адамла асламысында алагъа сылтаусуз уголовный иш ачылгъанына, уголовный жууаплылыкъгъа законсуз тартханларына эм сылтаусуз эркинликлерин чеклегенлерине тарыкъгъандыла. Аллай тарыгъыула 18 болгъандыла, ишни созулгъанына эм алгъадан следствияны производствосуну тийишли заман болжалларын бузгъанларына – 3, уголовный ишни тийишлисича тинтилмегенине – 2, заран жетгенни заявлениясына кёре уголовный ишни сылтаусуз ачмай къойгъанларына – 3, право сакълаучу органланы келечилерин правогъа къажау башха ишлерине – 5.

Уполномоченнийге тарыгъыула бла келген адамланы шартлары, жорукъда болуучусуча, уголовный иш бардырыла тургъан кезиуде, материалланы тинтип, закон тохташдыргъан низамда следствие органдан процессуал тинтиуню неда прокурор надзор тинтиуню излегендиле, аллай обращенияла белгиленнген тинтиулени къурарча предложенияла бла республиканы прокурорына неда следствие органлагъа жиберилгендиле.

Инсанладан обращенияланы анализи республиканы прокуратурасындан бла башха право сакълаучу органладан статистика эм башха информация уголовный судопроизводствогъа къатышханланы праволарыны бузулуулары кенг халлы болгъанлай тургъанларына шагъатлайды.

Сёз ючюн, прокуратураны органлары окъуна уголовный судопроизводствону сюдге дери кезиуюнде федерал законодательствогъа 22836 (2020 жылда – 18647) бузукълукъ этилгенин ачыкълагъандыла, аланы дознание эм алгъадан тинтиу бардыргъан органла этгендиле, ол санда уголовный ишлени следовательлери эм дознавательлери законсуз уголовный ишле ачхан 95 (130) шарт. Россей Федерацияны Уголовный-процессуал кодексинде тохташдырылгъан заман болжалдан кёпге созулуп 1033 (1350) уголовный иш тинтилгенди. Аланы асламысында заманлары сылтаусуз созулгъанды эмда закон бла белгиленнген болжал кёп кере бузулгъанды. Бузукълукъланы кетерирча прокурорла РФ-ни УПК-сыны 37-чи статьясына тийишлиликде следствие эм дознание органланы таматаларына 2121 (1671) излем жибергендиле эм 540(504) представление кийирилгенди, аланы тинтгенден сора 798 (729) къуллукъ толтургъан адам низам жууаплылыкъгъа тартылгъанды.

Россей Федерацияны Следствие комитетини КъМР-де следствие управлениясында право сакълаучу органланы эм къырал власть эм управление органлада ишлеген башхаланы инсанланы эркинликлерин бузгъан правогъа келишмеген жумушла этгенлерине 346 (482) заявление неда башха билдириуле эсепге салыннгандыла. Аладан 60-сында (72) право сакълаучу органланы келечилери ишлери уголовный судопроизводствода болгъанлагъа, терсленнгенлеге, Россей УФСИН-ни Къабарты-Малкъар бёлюмюню махкемелеринде тутулгъанлагъа эм башхалагъа къол кётюргенлерини, башха къыйынлыкъла сынатханларыны юсюнден билдиреди.

Аллай заявленияланы асламысы полицияны келечилеринден тарыгъыу бла келгенди – 258 (392). Россей УФСИН-ни Къабарты-Малкъар Республикада управлениясыны келечилеринден тарыгъып – 19 (54), Россей УФССП-ны Къабарты-Малкъар Республикада управлениясыны келечилеринден тарыгъып – 13 (28), Россейни Следствие комитетини Къабарты-Малкъар Республикада следствие управлениясыны келечилеринден тарыгъып – 2 (4), Росгвардияны Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны келечилеринден тарыгъып – 5 (2), Россей УФСБ-ны Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмюню келечилеринден тарыгъып – 1 (1), прокуратураны келечилеринден тарыгъып – 0 (1).

Келген билдириулени эсеплерине кёре 25 (24) уголовный иш ачылгъанды, терсликлери болгъан къуллукъ толтургъан инсанла бла байламлы аладан 13-сю (11) тинтиуле бардырылгъандан сора сюдге жиберилгендиле, уголовный жууапха тартылыргъа тийишли 1 уголовный иш инсанны ауушханы бла байламлы жабылгъанды, бирси уголовный ишле бла байламлы тинтиуле андан ары бардырыладыла.

Къабарты-Малкъар Республикада МВД-гъа полицияны келечилери аланы праволарын эм законлу сейирлерин бузгъанлары бла байламлы инсанладан 544 (339) тарыгъыу келгенди. Министерство бардыргъан тинтиуледен сора 115 (49) тарыгъыуда белгиленнген шартла тюз болгъанлары ачыкъланнганды, полициячыланы ишлеринде аманлыкъчылыкъ шартла эсленнгенлери бла байламлы аладан 1 (8) следствие органлагъа жиберилгенди.

Былтыр следствие эм дознание органла 13 (16) адамны законсуз уголовный жууапха тартхандыла эм ала бла байламлы ишле сюдге жиберилгендиле, анда ол инсанланы ала терсленнген аманлыкъчы ишлени этмегенлери ачыкъланып, аланы боюнларындан терслик кетерилгенди неда реабилитация этиу мурдоргъа кёре ала бла байламлы уголовный ишле тохтатылгъандыла. Сюдле къарагъан 6 (13) уголовный ишде уголовный процессге къатышханланы праволарын эм законлу сейирлерин следствие эм дознание органлада аслам бузгъанлары ючюн, тийишли право сакълаучу органланы таматаларына келлик заманда аллай болумла чыкъмазча амалла этилирча сюдню энчи оноулары жиберилгендиле.

Федерал эм республикалы жарашдырыучу сюдле 2021 жылда 3596 (3372) уголовный ишге къарагъандыла. Аланы тинтиу эсеплерине кёре, уголовный ишле этилгенлерине терсленнгенле 3312 (2819) адам болгъандыла, 625 (622) (493) адам бла байламлы уголовный ишле тюрлю-тюрлю сылтаула бла жабылгъандыла, 13 (11) адамны, следствие органла аланы терслеген ишледе терсликлери болмагъанлары ачыкъланып, терсликлери кетерилгенди неда ала бла байламлы уголовный ишле реабилитация мурдорлагъа кёре тохтатылгъандыла.

Уполномоченнийге инсанладан 45 (21) обращение келгенди, алада, белгиленнген шартланы эсге алып, уголовный, граждан эм административ ишлеге сюдле къарагъан заманда тийишли себеплик, сюдледен процессуал эм башха документлени копияларын алыуда болушлукъ изленнгенди, дагъыда приговргъа, сюдню башха оноларына неда аны кибик башха затлагъа ыразы болмагъанларына тарыгъыула да болгъандыла.

Битеу обращениялада соруулагъа кёре Уполномоченный кесини къуллугъуну эркинликлерини чеклеринде болушлукъ тапдырыгъанды, аланы тамамлау жаны бла тийишли консультацияла да берилгендиле.

Белгиленнген статистика кёрюмдюле, бир-бир осал болумла азыракъ болгъанларына да къарамагъанлай, битеу да бирге алып айтханда, право сакълаучу органла кеслерини ишлерин тындыргъанларында адамны праволарын бла эркинликлерин толусунлай тийишлисича алыкъа жалчыталмагъанларын билдиредиле. Аны бла байламлы Конституциягъа эм Россей Федерацияны Уголовный-процессуал кодексине тийишлиликде судопроизводство аманлыкъчыладан заран жетген инсанланы эм организацияланы праволарын бла законлу сейирлерин къоруулагъандан сора да, адамны законсуз терслеуледен, праволарын бла эркинликлерин чеклеуден къорууларгъа борчлу болгъанына энтта да бир кере эс бурдурурчады.

Айтылгъан затла барысы да Уполномоченнийни республиканы битеу право сакълаучу органлары бла бирге къаты байламлыкъда ишлерге керек богъанын кёргюзтедиле, бютюнда 1992 жылда 17 январьда чыгъарылгъан «Россей Федерацияны прокуратурасыны юсюнден» 2202-1-чи номерли Федерал законну 1-чи статьясына тийишлиликде Россей Федерацияны Конституциясыны сакъланыууна бла законланы толтурулууларына къарау бла бирге адамны эм гражданинни праволарын эм эркинликлерин къорууларгъа тийишли болгъан къырал органча, Къабарты-Малкъар Республиканы прокуратурасы бла.

Терсликлери ючюн азап сынагъан адамланы праволарын сакълау жаны бла иш

Эркинликлери сыйырылгъан жерледе тургъан адамладан тарыгъыуланы бла башха обращенияланы саны былтыргъы жылдача къалгъанды эм ала 91 болгъандыла. Обращенияланы асламысы (20) медицина болушлукъ тапдырыу, сакъатлыкъны тохташдырыу эм дарманла бла жалчытыу соруула бла байламлыладыла. Азаплыкъ сынатхан махкемелени ишчилерине ыразы болмагъанлай аш ашамай тебиреуню юсюнден билдирген заявлениялагъа 10 болгъандыла, жашау-турмуш болумлагъа эм жалчытыугъа тарыгъыу – 9, Уполномоченнийге условный-болжалдан алгъа эркин этиу ходатайство бериу – 7, ата-аналары, бирси жууукълары жашагъан жерге жууугъуракъ орналгъан башха тюзетиу колониягъа кёчюрюрча – 7.

Уполномоченнийни Россей УФСИН-ни КъМР-де управлениясыны таматалары бла ахшы ишчи байламлыкълары къуралыпдыла, аланы хайырындан эркинликлерин чеклеу жерледе тургъанланы законлу эм мурдорлу ходатайстволарына бла излемлерине терк къаралады. Аланы излемлери законсуз болгъан кезиуледе Уполномоченный ишлей тургъан законодательство бла байламлы ангылатыула этеди, УФСИН-ни келечилерини праволарын бла борчларын белгилегенича, тутулуп тургъанланы кеслерини праволарын бла борчларын да эсгертеди.

2021 жылда июльда Уполномоченнийге Россей УФСИН-ни Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмюню 1-чи СИЗО-сунда эркинлиги сыйырылып тургъан К. деген биреулен сёлешгенди. Ол махкемени келечилерине турмуш-низам болумланы билдиргенден сора, ала аны къоркъутургъа кюрешгенлерин айтханды. Уполномоченный республиканы прокуратурасыны келечиси бла бирге тинтиу бардыргъанда, камераны терезесинде мияласы сынып, агъач юй тюп тозурап, къабыргъалада штукатурка оюлуп, башындан суу келгени ючюн камераны потологу бузулуп болгъанын ачыкълагъандыла. Тинтиуню эсеплерине кёре, бирлешдирилген акт къуралгъанды эмда Россей УФСИН-ни Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмюню 1-чи СИЗО-суну начальнигине СИЗО-да тутулгъанла тургъан жерледе закон бла белгиленнген турмуш-санитар излемле бузулгъанларыны эм аланы кетерирге тийишли болгъанына юсюнден представление жиберилгенди. Ол излемле толтурулгъандыла.

Уполномоченный эркинликлери сыйырылып тургъан башха адамланы соруулары бла байламлы тийишли ишлени да тамамлагъанды. Алай бла 07.04.2021 жылда Россей УФСИН-ни КъМР-де управлениясыны ФКУ-сун жокъларгъанда Уполномоченнийге тутулуп тургъан А. деген бир тиширыу сёлешгенди, ол Россей Федерацияны инсаныны паспортун алырча болушлукъ тилегенди. Кесини юсюнден А. 1975 жылда Таджик ССР-ни Душанбе шахарында туулгъанын эм 1978 жылгъа дери, ата-ана жалчытыусуз къалгъан инсанча, сабий юйде тургъанын билдиргенди. 1978 жылда аны эр киши бла аны юй бийчеси кеслерине къыз этип, Саратов областыны Балаково шахарына алып кетгендиле. 1990 жылда аны алгъан эр кишини бла тиширыуну ата-аналыкъ этерча эркинликлери сыйырылгъанлары бла байламлы ол, биягъы ата-ана жалчытыусуз къалып, Саратов областыны Пугачёво шахарында школа-интернатда жашагъанды эм окъугъанды. Ызы бла анга бир ненча кере сюд этилип, эркинлиги сыйырылып тургъанды, аны бла байламлы ол Россейни инсаныны паспортун бир заманда да алмагъанды.

Россей УФСИН-ни КъМР-де управлениясыны ФКУ-суну ИК-4 тургъанында, ол РФ-ни УИК-ны 173-чю статьясыны 4.1 кесегине тийишлиликде Россейни Прохладныйде МОМВДС-ны миграция соруула бёлюмюне РФ-ни инсаныны паспортун алырча тийишли заявление бергенди. Аны заявлениясына кёре тинтиу бардырып, миграция соруула бёлюм анга Россей Федерацияны инсаныны паспортун бериуню дурус кёрмегенди.

Обращениянны тинтиуню чегинде анга паспорт бериуню дурус кёрмеген оноу терс болгъаны ачыкъланнганды. А. деген тиширыуну бузулгъан правосун тохташдырырча Уполномоченный республиканы прокуратурасына сёлешгенди. Эсепде тиширыу РФ-ни инсаныны паспортун алгъанды эм Уполномоченнийге ыразылыкъ къагъыт жазып жибергенди.

Тутмакъладан чыкъгъанланы жашау болумлагъа жарашдырыу эм келишдириу соруула

Тутмакъладан чыкъгъанланы жангы жашау болумлагъа жарашдырыу (ресоциализация) соруула Россей Федерацияны Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийи Т.Н. Москалькованы къараууунда турадыла. Аны эс бурууу бла Уполномоченнийлени координация советлерини жыйылыуу къуралгъанды. Анда жангы жашау болумлагъа жарашдырыу жарсыу уллу социал магъананы тутханы белгиленнгенди, нек дегенде тутулгъанланы асламысы чекленууде тургъан кезиулеринде къауум сылтаула ючюн юйюрлери, ала алгъа урунгъан неда окъугъан коллектив бла байламлыкъларын тас этедиле. Ала жашар жерсиз, документсиз къалгъан болумла да аз тюйюлдюле. Эркинликге чыкъгъандан сора, ала кеслерини къабыргъаларын граждан жамауатха келишдиралмайдыла, жангыдан аманлыкъчылыкъ этип, тутмакълагъа тюшедиле.

Координация советни жыйылыуунда бир ненча регионда эркинликлери чекленип тургъан жерледен чыкъгъанланы жангы жашау болумлагъа келишдирген ахшы сынам жыйылгъаны белгиленнгенди. Сёз ючюн, Красноярск крайда крайны урунуу эм социал къоруулау министерствосуну бойсунууунда болгъан ресоциализация арала къуралгъандыла, аланы ырысхы бла крайны бюджети жалчытады. Жашар жерлери болмагъан эркинликге чыкъгъан адамлагъа болжал халда фатар бериледи, документлерин жангыртыуда, ишге тохташыуда, жууукълары бла байламлыкъла къурауда болушлукъ этиледи.

Жангы жашау болумлагъа жарашдырыу жаны бла иш ахшы эсеплеге келтиреди. Сёз ючюн, къыралда тутмакъладан чыкъгъанланы 30 процентини жангыдан аманлыкъчылыкъ ишлери ючюн эркинликлери сыйырыла эсе, Красноярск крайда ол кёрюмдю 6 процентден кёп тюйюлдю.

Уполномоченнийлени эм башха къырал органланы къатышыулары бла тутмакъладан чыкъгъанланы жангы жашау болумлагъа жарашдырыу жаны бла къуралгъан сынамгъа къарап эм аны сюзюп, Координация совет эсгертиулени къабыл этгенди. Алагъа кёре къырал эм муниципал власть органлагъа, жамауат организациялагъа эркинликлери сыйырылгъан жерледен чыкъгъанланы жангы жашау болумлагъа жарашдырыу жаны бла ахшы сынамны жаярча бирлешип амал этерге, терсленнгенлени социал эм юйюр байламлыкъларын жангыдан къураргъа эмда жамауатдан айырмагъанлай азап сынатыу онгланы кенгертирге тийишлиди.

Координация советни эсгертиулерин эсге алып, тутмакъладан чыкъгъанланы жангы жашау болумлагъа жарашдырыу эм келишдириу соруулагъа 2021 жылда июньда Уполномоченнийде Эксперт советни (мындан арысында – Эксперт совет) кенгертилген жыйылыунда къаралгъанды, аны ишине Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны Администрациясыны келечилери, Россей УФСИН-ни Къабарты-Малкъар Республикада бёлюмюню, Къабарты-Малкъар Республикада МВД-ны, республиканы сейирлери болгъан министерстволарыны бла ведомстволарыны таматалары къатышхандыла.

Эксперт совет къырал власть органла, жамауат организацияла тутмакъладан чыкъгъанланы жашаугъа келишдириу жаны бла иш бардыргъанларын белгилегенди. Аны бла бирге Эксперт совет бу жарсыуну, республиканы магъаналылыгъындан сора да, ишни къурагъанда эс бурургъа тийишли кесини энчилиги болгъанын чертгенди.

2021 жылда апрельге республикада учётда тутмакълада тургъан эм аманлыкъчылыкъ этгенлери ючюн кетерилмеген сюдлюклери болгъан, ол санда экстремист эм террорист ызлада, 2218 адам болгъанды. Ол ёлчемге жууукъ заманда 300-ден артыкъ адамны къошаргъа тийишлиди, ала 2005 жылда октябрьде болгъан ишлеге къошулгъанлары ючюн тутулуп тургъанладыла эмда республикада законсуз сауутланнган экстремист къауумланы ишлери тириленнгени ызы бла келген жыллада экстремист халлы аманлыкъ ишле этгенлери ючюн эркинликлери сыйырылгъанладыла.

Аны бла байламлы КъМР-ни Башчысында Террорист эм экстремист ишлерин къойгъанланы мамыр жашаугъа келишдирирге болушлукъ этиу комиссияны магъаналылыгъын белгилемезге жарамаз, ол законнга бойсунуп, мамыр жашаугъа къайтыргъа онг берген законодательствону амаллары бла хайырланыргъа излегенлени ишлени барына да терк халда эс бургъанды. Белгиленнген Комиссия къуралгъанлы бери Уполномоченный аны ишине къошулгъанлай турады.

Аллай адамла бла энчи ишни жер-жерли самоуправление органла да бардырадыла, экстремизмни болдурмазча этиу жаны бла толтуруучу власть органланы ишлерине къарагъан КъМР-ни министерстволарыны эм Къабарты-Малкъар Республиканы МВД-сы, Россей УФСБ-ны Къабарты-Малкъар Республикада управлениясы бла къаты байламлыкъда. Бардырылгъан жумушланы анализи профилактика ишни бирлешдирилген системасы ахшы эсеплеге келтиргенин кёргюзтеди.

Терсленнгенлени эм тутмакъладан чыкъгъанланы праволарын къоруулауну игилендирирча, социал эм юйюр байламлыкъларын тохташдырырча, социал келишиулюклерин бла шёндюгю жамауат арасында жарашыулукъларын андан ары тапландырырча Эксперт совет эсгертиуле этгенди:

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуна:

- Татарстан Республикада, Красноярск крайда, Москва эм Воронеж областълада тутмакъладан чыкъгъанланы жангы жашаугъа жарашдырыу жаны бла проблемаланы къалай тындыргъанларын тинтирге, ол сынамны республикада къалай хайырланыргъа боллугъуна къараргъа;

- ишчи жерлени квотированиясын жалчытыргъа эм тутмакъладан чыкъгъанлагъа иш бергенлени экономика жаны бла кёллендирирча амалла къураргъа;

- социал жаны бла къарыусуз инсанланы (сакъатланы, тиширыуланы эм акъылбалыкъ болмагъанланы) жашаугъа жарашдырырча энчи амалланы къураугъа эс бурургъа;

- тюзетиу учреждениялада тургъанларындан сора ёксюз сабийлени эм ата-ана жалчытыусуз къалгъан сабийлени къауумундан болгъанланы заманында жашау журтла бал жалчытылыныуларына къараргъа;

- тутмакъладан чыкъгъанланы социал болушлукъ излемлерин тинтиу жаны бла ишни бардырыргъа, тутмакъладан чыгъып къыйын жашау болумлагъа тюшгенлеге болжалгъа салыргъа жарамагъан социал болушлукъну тапдырыргъа.

Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийге:

- тутмакъладан чыкъгъанланы жангы жашау болумлагъа жарашдырыу проблеманы тынгылы толтурурча республиканы битеу къырал власть органлары бла байламлыкъда ишлерге;

- терсленнгенлени эм эркинликлери сыйырылып тургъан жерледен чыкъгъанланы жангы жашау болумлагъа жарашдырырча Россей Федерацияны бирси субъектлерини ахшы сынамларын андан ары тинтирге эм жашауда бардырыргъа;

- сейирлери болгъан министерстволагъа эм Россей УФСИН-ни Къабарты-Малкъар Республикада управлениясы бла бирге Прохладна районну Благовещенка элинде «Наркотиклени хайырланнганланы реабилитацияларыны эм социал келишиулюклерини «Возрождение» арасы» жамауат организацияны иши бла шагъырейленирге эм араны эркинликге чыкъгъанланы жангы жашау болумлагъа жарашдырырча онгларын кенгертиу амал бла байламлы соруугъа къараргъа;

Россей УФСИН-ни Къабарты-Малкъар Республикада управлениясына:

- Россей УФСИН-ни Къабарты-Малкъар Республикада управлениясыны къырал власть эм жер-жерли органла, предприятияла, организацияла, бизнес биригиуле бла ведомствола аралы байламлыкъларын хайырланып, терсленнгенле тутулуп тургъан кезиулеринде урунурча жаны жамалланы къураргъа эм бардырыргъа;

- эркинликге чыгъардан алгъа тутулгъанланы социал билеклик, социал келишиулюк эм шёндюгюлю жамауатда жарашыулукъ излемлерин билирча, аланы араларында тохтамагъанлай къараула бардырыр турургъа;

- пенсиягъа чыгъарыкъ жыл санда болгъан тутулгъанланы пенсияларын заманында жарашдырырча амал этерге, ол санда следствие изоляторда тургъанланы да;

- эркинликге чыгъардан алгъа бу къауумлагъа тийишли документ жыйымдыкъны къурауну жалчытыргъа эм берирге (паспорт, тюзетиу учрежденияда тургъан кезиуде урунуу хакъыны юсюнден справка, медицина справкала, окъуучан эм ишлеген жеринден характеристика эм башхала);

- Россей ГУФСИН-ни Краснодар крайда управлениясыны алгъыннгы тутулуп тургъанланы жамауатха келишдириу жаны бла «Социал сопровождениянны службалары» деген сынамларына къарауну къураргъа эм Къабарты-Малкъар Республиканы энчиликлерин эсге алып, аны мында жашаугъа кийириу амаллагъа къараргъа.

Инсанланы праволу жаны бла жарыкъландырыу

Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийни 2021 жылда ишини юсюнден доклады

Ахыры. Аллы 2,3-чю бетледеди.

Айтылгъан затла, адам праволарын эм эркинликлерин билирча, жамауат арасында праволу билимни жаяргъа кереклисине шагъатлайдыла. Битеу ведомствола бла байламлыкъда республиканы жамауатын право жаны бла жарыкъландырыу технологияланы къурар ючюн Уполномоченный кадр онгланы эм педагог къолайлыкъны тири хайырланады.

Алай бла башха-башха жыллада Уполномоченнийни къарауу бла гуманитар вузланы Битеуроссей эришиулерини чекленде къабарты-малкъар вузланы студентлерини араларында «Глобализация болумлада адамны эркинликлери» деген темагъа эм иги кёлден жазмагъа (рефератха) эришиуле къуралгъандыла эм бардырылгъандыла. Уполномоченнийни къатышыуу бла КъМКъУ-ну мурдорунда «Глобализациягъа баргъан дунияда право эм къырал» деген темагъа студент илму-практика халкъла аралы конференция болгъанды. Уполномоченнийни башламчылыгъы бла КъМР-ни Граждан обществону институту бла байламлыкъла къурау эм миллетле ишлери жаны бла министерствосу «Жаш тёлю эм закон» деген интеллектуал оюнну бардырады.

Уполномоченнийни институту ишлеп башлагъан кезиуден бери «Къабарты-Малкъар Республикада граждан обществону къурау эм инсанланы эркинликлери» деген китап чыгъарылады. Аны 12-си басмаланнганды. Алада КъМР-де Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийни ишини юсюнден докладла, право бла кюрешген алимлени илму статьялары, илму-практика конференцияланы эсеплери басмаланадыла. Дагъыда Россей Федерацияда Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийден, регионлада омбудсменледен келген билдириуле да чыгъарыладыла. Китапла библиотекалада, билим бериу учреждениялада бардыла.

Уполномоченнийнинг право билимни жайыу программаланы хазырлауда эм жашауда бардырыуда Россей Федерацияны Юстиция министерствосуну Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясы бла байламлыкъда ишлейди. Абаданлагъа, пенсиячылагъа, саулукъларына кёре чекленнген онгланы болгъанлагъа хакъсыз юридический болушлукъ да бериледи.

Уполномоченный Х.М.Бербеков атлы Къабарты-Малкъар къырал университет бла байламлыкъда ишлеуде да иги сынам жыйыщдыргъанды. Студентлени арасында право жаны бла билимни жайыу, законлагъа хурмет этерге юйретиу мадарла бардырыладыла. Бу иш адамны эм инсанны битеулю эркинликлерин жалчытыуну магъаналылыгъын ангылатыуну мурдорунда къуралады. Право жаны бла билимни, праволу культураны ёсдюрюуге Уполномоченнийни къатышыуу бла КъМКъУ-ну профессору, эксперт советни келечиси Б.Б.Хубиев бла бирге «Юриспруденция» бёлюмде бакалавриатда бла магистратурада окъугъанлагъа жарашдырылгъан программа да себеплик этеди. Ол КъМКъУ-ну окъутуу программасына кийирилгенди. Кеси да Россей Федерацияда Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный бардыргъан конкурсха кёргюзтюлгенди эмда алчыланы тизмесине къошулгъанын айтырчады.

Университетде илму конференция, «тёгерек столла», семинарла, студентлени тинтиулерини конкурслары къураладыла, ала адамны эм инсанны эркинликлерин бла праволарын къоруулаугъа жораланадыла.

2021 жылда декабрьде «Адамны эм инсанны эркинликлерин бла праволарын къоруулауну магъаналы соруулары» деген илму-практика конференция бардырылгъанды. Ол Адамны эркинликлерини халкъла аралы кюнюне жораланнганды. Анга къатышханланы Россей Федерацияда Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный алгъышлагъанды. Ол сёзюнде республикада Уполномоченнийни ишине иги багъа бергенди.

«Пенсиячылагъа праволу марафон» проектни чекленде «Тамата тёлюню келечилерине эм пенсиячылагъа хакъсыз юридический болушлукъ бериуню кюню» деген социал магъаналы акция къуралгъанды. КъМР-ни жарыкъландырыу, илму эм жаш тёлюню ишлери жаны бла министри А.К.Езаовну болушлугъу бла республиканы школларында Правону бирикдирилген дерслери бардырылгъандыла, алагъа Уполномоченнийни аппаратыны къуллукъчулары тири къошулгъандыла. Алагъа къатышханлагъа болушлукъгъа материалла хазырланнгандыла, ала «Кабардино-Балкарская правда» газетде басмаланнгандыла.

Бюгюнлюкде бек башы – жаш тёлюню патриот ниетде ёсдюрюу, миллетлени араларында келишиулюкню магъанасын, ислам эм христиан динни жорукъларын ангылатыу, дин радикализмни бла экстремизмни жайылыуларына жол бермеу жаны бла иш болгъанын белгилерге тийишлиди. Башха мадарла бла бирге биз бардыргъан ангылатыу ишни тиридирге керекди, ол санда асламлы информация органлада, энчи уа телевиденияда. Аны ючюн а республиканы кесини сау кюн ишлеген каналы болургъа керекди. Аны юсюнден бла алгъын да айтханбыз. Бюгюн республиканы Правительствосун бу сорууну жангыдан сюзерге чакъырабыз.

Формулагъа толтуруучу, законла чыгъарыучу власть органланы къуллукъчулары, коммерциялы болмагъан, дин, правону сакълаучу организацияланы, асламлы информация органланы келечилери да къатышадыла. Ол а жамауатны бирикдириуге, россейли къыраллыкъны кючлеуге себеплик этеди. Аны бла бирге тёрели институтланы ишлерин жангыртыргъа, тау жамауатлада болгъан тёрелени шёндюгю заманда битеуроссей праволу болумгъа сингдирирге онг береди.

Конференциялагъа, кенгешлеге, «тёгерек столлагъа», илму-излем тинтиулеге къатышыу

Уполномоченный эм аны аппаратыны келечилери координация советлени, илму-практика конференцияланы ишлерине, семинарлагъа, право билимни жайыу бла байламлы башха жумушлагъа къатышхандыла, ол санда халкъла аралы даражада.

2021 жылда декабрьде Уполномоченный КъМКъУ бла бирге «Адамны эм инсанны эркинликлерин сакълауну магъаналы соруулары» деген темагъа илму-практика конференция бардыргъанды. Анда Уполномоченный, Уполномоченнийни аппаратыны башчысы, Къабарты-Малкъар Республикада Сабийни эркинликлери жаны бла уполномоченный, Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны башчысыны орунбасары, университетни аспирантлары бла магистрлери докладла бла сёлешгендиле.

Илму-практика конференцияда кёргюзтюлген материалланы жыйымдыгъы басмагъа хазырланады.

Майда Уполномоченный Красноярскде бла Москвада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлени координация советини кенгешине къатышханды. Анда «Сюдню оноуу бла жууапха тартылгъанланы эмда тутмакъдан эркин болгъанланы жамауат жашауга сингдириу», «Инсанланы жашау журтла бла байламлы эркинликлерин сакълау, аланы жашауда бардыруугъа себеплик этиу», «Россей Федерацияны субъектлеринде Адамны эркинлиги жаны бла уполномоченнийлени юсюнден» 2020 жылда 18 мартда чыгъарылгъан 48-ФЗ номерли федерал законну жашауда бардырыу» деген темала сюзюлгендиле.

Сентябрьде очный халда Уполномоченный Омбудсменлени европалы институтуну баш советини Сербияда бардырылгъан кенгешине къатышханды.

Видеоконференция амал бла Уполномоченный эм аны аппаратыны келечилери бу жыйылыулагъа къатышхандыла:

- августда - Къол кётюрюуню бирикдирилген кюнюнде – 19 сентябрьде – видео камерала орнатыу эм айырыула къалай бардырылгъанларына къарау жаны бла араланы ишлерини соруулары жаны бла семинар-кенгеше;

- сентябрьде - «Айырыу эркинликлени сакълау: россейли эм тыш къыраллы сынам» деген «тёгерек столгъа». Ол Россей Федерацияда Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийни аппаратыны башламчылыгъы бла къуралгъанды. Анга Россей Федерацияны Ара айырыу комиссиясыны, Россей Федерацияны Баш прокуратурасыны, Россей Федерацияны Ич ишле министерствосуну, халкъла аралы, миллет эм тыш къыраллы жамауат организацияланы келечилери къатышхандыла;

- Шимал-Кавказ федерал округда аз тюбеген къыйын аурулуадан къыйналгъанлагъа медицина болушлукъну къурауну соруулларына аталгъан семинар-кенгешге;

- 19 сентябрьде - Къол кётюрюуню бирикдирилген кюнюнде айырыуланы бардырыугъа къарау араланы ишлерини юсюнден кенгеше;

- ноябрьде – «Миллет правосудие, россейли жамауатда информация кенг жайылгъан кезиуде юридический жаны бла билим бериу» деген халкъла аралы илму-практика конференциягъа, «Билим бериу учреждениялада окъугъанланы право билимлерине информацияны хайыры эм хатасы, информация адамны акъылына салгъан заранга къажау туруу» деген «тёгерек столгъа». Ол Ставропольда бардырылгъанды.

- октябрьде – «Евразиялы къыраллада адамны эркинликлерин къоруулау: омбудсменлени эм ахшы сынаулары» V Халкъла аралы илму-практика конференцияны ишине, дагъыда «Евразиялы къыраллада жаш тёлюню эркинликлерин къоруулауда сынамлары» деген темагъа омбудсменлени Евразиялы альянсыны кенгешине;

- ноябрьде – «Интеллектуал жаны бла къыяулары болгъанланы усталыкъ жаны бла реабилитациялары: иш бла жалчытыуну регион системасы» IV халкъла аралы илму-практика конференциягъа. Аны Ленинград областны Правительствосу (Урнуу эм халкъны иш бла жалчытыу жаны бла комитет, Халкъны социал къоруулауну комитети, Битеулю эм профессионал билим бериуню комитети) Ленинград областны «Социал эм урнуу сингдириуню мульти арасы» профессионал билим бериу къырал автоном учреждениясы бла бирге къурагъанды;

- декабрьде – «Адамны эм инсанны эркинликлерин эм праволарын жалчытыуну магъаналы соруулары: регион энчиликле» IV Битеуроссей илму-практика конференциягъа. Ол Хабаровскда бардырылгъанды.

-декабрьде - Россей Федерацияны субъектлеринде адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлеге къуралгъан «Цифралы кезиуде адамны эркинликлерин сакълау» деген окъутуу семинаргъа. Ол Москвада О.Е.Кутафин атлы къырал юридический университетде бардырылгъанды.

Уполномоченный Координация советлени, илму-практика конференцияны, кенгешлени, «тёгерек столланы» ишлерине къатыша, билимин, сынауун ёсдюреди, башха субъектледе коллегаларыны ишлери бла шагъыйрейленип, бу сынамны Къабарты-Малкъар Республикада халкъны эркинликлерин бла праволарын къоруулауда хайырланады.

Халкъла аралы организацияла бла байламлыкъла

Уполномоченный ишинде адамны эркинликлерин сакълау жаны бла халкъла аралы келишимлени толтурады, правону къоруулаучу халкъла аралы организацияла бла байламлыкъла жюрютеди. Омбудсменлени европалы институтуну келечисича, Уполномоченный Чикагода (АБШ), Майнцде (Германия), Инсбургда (Австрия) илму-практика конференциялагъа къатышханды, анда этилген докладла конференцияланы материалларыны жыйымдыкъларында басмаланнганды. 2021 жылда сентябрьде Уполномоченный Россейни келечилерини къауумунда федерал Уполномоченный бла бирге Омбудсменлени европалы институтуну Баш жыйылыууну кенгешине къатышханды. Ол Сербияда бардырылгъанды.

ООН-ну Адамны эркинликлери жаны бла Баш комиссиясыны Россей Федерацияда Управлениясыны таматасы эм Омбудсменлени европалы институтуну баш секретары бла хайырлы байламлыкъла къуралгъандыла.

Россейни правону къоруулаучулары ишлеринде адамны эркинликлерин, инсанланы праволарын сакълауда халкъла аралы излемлеге табынады, бирде аны ючюн къырал власть органла бла даулашлагъа къатышыргъа да тюшюучюдю. Аны бла бирге правону къоруулаучу халкъла аралы институтланы келечилери инсанланы эркинликлерин сакълау жаны бла онгларын кенгирек хайырлансала иги боллукъду, ол санда тарыхны эсде тутууда, тарых тюзлюкню жалчытыуда, нацистлеге болушханланы, сатхычланы махтауну тыйыуда. Россей Федерация Европа Советден чыгъаргъа деген оноу тюз болгъанын белгилерге тийишлиди. Ахыр жыллада ол Россейге къажау иш бардырады, къыралыбызны кёрюп болмауну ниетлерин жаяды.

Уполномоченнийни институтун айнытыу эм 2020 жылда 18 мартда чыгъарылгъан федерал законну жашауда бардырыу

Россей Федерацияны Конституциясыны 2-чи статьясына тийишлиликде, адам, аны праволары бла эркинликлери эм багъалыдыла. Инсанны эркинликлери бла праволары баш магъананы тутханлары белгиленнген эселе, аланы закон бла бегитген бла бирге ала толтуруллукъларына гарантияла тохташдырылыргъа тийишлидиле. Башхача айтханда, аланы сакълау эм къоруулау жаны бла къырал мадарла керекдиле.

Къырал власть органланы борчларына адамны эркинликлерин эм излемлерин жалчытыу жумушла да киредиле, «Россей Федерацияда адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийни юсюнден» 1997 жылда 26 февральда чыгъарылгъан 1-ФКЗ номерли федерал конституциялы закон къабыл кёрюлгюнчю, Россейде къырал власть органлада адамны праволарын къоруулагъан энчи къырал орган болмагъанды.

Россей Федерацияда инсанны эм адамны эркинликлерини бла праволарыны декларациясын 1991 жылда 22 ноябрьде РСФСР-ни Баш Совети къабыл кёргенди, Россей Федерацияны Конституциясын а 1993 жылда 12 декабрьде халкъ къол кётюрюп къабыл кёргенди. Бу документле эмда башында белгиленнген 1-ФКЗ номерли федерал конституциялы закон, Россей Федерацияны субъектлерини конституциялары бла уставлары жангы къырал институтну - Россей Федерацияда Адамны эркинликлери эм праволары жаны бла уполномоченнийни эмда Россей Федерацияны регионларында адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлени праволу мурдору болгъандыла.

«Россей Федерацияны субъектлеринде адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлени юслеринден» 2020 жылда 18 мартда чыгъарылгъан 48-ФЗ номерли федерал закон Россей Федерацияны субъектлеринде адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлени даражаларын кючлеуге себеплик этгенди. Анда ата журтлу правону къоруулауну тарыхында биринчи кере федерал закон регионлада уполномоченнийлени жууаплылыкъларын белгилегенди, аланы къурауну эм тамамлагъан жумушларыны низамы кийирилгенди, жууаплылыкълары кенгертилгенди, къырал власть органла эм граждан обществону институтлары бла байламлыкъланы мурдору тохташдырылгъандыла.

2020 жылда декабрьде «Къабарты-Малкъар Республиканы 2006 жылда 30 ноябрьде къабыл кёрюлген 82-РФ номерли закону бла «Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийни юсюнден» республикалы законнга тюзетиуле кийириуню юсюнден» республикалы закон басмаланнганды. Алай бла республикалы закон 48-ФЗ номерли федерал законнга келиширча этилгенди. Ол Уполномоченнийни статусун кючлегенди, анга жангы полномочияла бергенди, ол санда Уполномоченнийге сюдге инсанланы праволарын къоруулар мурат бла административ дау берирге боллугъун тохташдырылгъанды. Дагъыда прокуроргъа сюд чыгъаргъан оноу тюз болгъаны бла къалгъанына къараргъа деп эсгертиу хазырларгъа, кючлерине кирген граждан эм административ ишлени тинтирге да эркин этилгенди.

Регионлада уполномоченнийлени жалынчакъсызлыкъларына гарантияла да тохташдырылгъандыла. Аны законлу ишине сугъанакъылыкъ этилгени ючюн жууаплылыкъ, ишчи борчларын толтургъанда къатылыргъа жарамагъаны, тамамлагъан ишини эсеплерин белгили этерге борчлу болмагъаны белгиленнгендиле. Дагъыда къырал эм муниципал власть органла, организацияла Уполномоченнийни эсгертиулерине 30 кюнню ичинде жууапла берирге борчлу болгъанлары да жазылгъанды. Регионлада уполномоченнийлеге инсанладан келген тарыгъыуланы сюзген кезиуде толтуруучу власть органла эм федерал власть органланы субъектледе бёлюмлери бла байламлыкъда ишлерге жарагъаны тохташдырылгъанды, ол санда бирге ишлеуню юсюнден келишимлени къабыл кёрюп.

Адамны эм инсанны эркинликлерине бла праволарына уллу бузукълукъла этилгенлерини, жамауатны чамландыргъан жумушланы, кеслерини праволарын сакълаялмагъан адамланы излемлерин толтурургъа кереклисини юслеринден белгили болгъан кезиуде Россей Федерацияны субъектинде Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный керекли шартланы тинтиу жаны бла башламчылыкъ этерге, кесини жууаплылыгъыны чеклеринде адамны неда къауумланы сейирлерин къоруулагъан оноула чыгъарыргъа эркин этилгенди.

2021 жылда Уполномоченный ол жорукъланы эки кере хайырланнганды эмда кесини башламчылыгъы бла тинтиуле бардыргъанды.

Январьда Уполномоченный Къабарты-Малкъар Республиканы Жамауат палатасыны эмда Къабарты-Малкъар Республиканы Жамауат къарау комиссиясыны келечилери бла бирге уголовный ишни чеклеринде алты тиширыу тутулгъанларыны юсюнден ишни тинтгенди. Бу иш жамауатда кенг белгили болуп, халкъны чамландыргъанды. Тиширыула акъылбалыкъ болмагъан сабийле ёсдюргенлери белгили болгъанды.

КъМР-де МВД-ны полициячылары алагъа финанс пирамида къурагъанлары ючюн уголовный иш ачхандыла: хыйлачылыкъ этгенлери бла байламлы. Бу уголовный ишге жамауат уллу эс бургъаны себепли, Россейни ФСИН-ини Къабарты-Малкъар Республикада Управлениясыны 1-чи номерли следствие изоляторунда тутулуп тургъан тиширыула бла тюбешип, ушакъла бардырылгъандыла, аланы тургъан болумлары тинтилгендиле эмда ол кезиуде бузукълукъла ачыкъланмагъандыла.

Былтыр а тутулуп тургъанладан сюд терс оноу чыгъаргъанды деп, тарыгъыу да келгенди. Аны бла байламлы Уполномоченный республиканы прокуроруна сюдню оноуун сюзерге деп эки эсгертиу этгенди. Тинтиуледен сора оноула тюз чыгъарылгъанлары тохташдырылгъанды.

48-ФЗ номерли закон къабыл кёрюлген кезиуден бери озгъан заманны ичинде Уполномоченнийге кючлерине кирген граждан эм административ онооуланы сюзер кереклиси болмагъанды. Адамны неда къауум инсанны излемлерин сакълар мурат бла сюдге дау бериу жаны бла эркинликни хайырланыр кереклиси да болмагъанды. Ол а Уполномоченный жууаплы къуллукъчулагъа бла власть органлагъа инсанланы сейирлерин сакълау жаны бла этген эсгертиулерине кёре тийишли мадарла этилгенлери бла байламлыды.

Уполномоченнийни жалынчакъсызлыгъына бузукълукъ этиу, аны ишини эсеплери бла шагъырей болуу дегенча кемчиликле тюбемегендиле, аны законлу ишине чырмаула салынмагъандыла.

2020 жылда 18 мартда къабыл кёрюлген 48-ФЗ номерли закон федерал эм регион законланы айнытыуда магъаналы документ болгъанды. Ол Россей Федерацияда адамны эркинликлери эм праволары жаны бла уполномоченнийлеге ишлерин игилендирирге, хайырлы бардырыргъа себеплик этгенди. Аны бла бирге белгиленнген документни сюзгенде, федерал депутатла уполномоченнийлени битеу предложенияларын къабыл кёрмегендиле. Аны себепли Россей Федерацияда адамны эркинликлери эм праволары жаны бла уполномоченнийлени юслеринден законланы андан ары игилендире барыргъа тийишлиди. Адамны эркинликлерин къоруулауда жангы амалланы бла мадарланы излерге, ол санда башха къыраллада омбудсменлени ишлерини иги сынауларын кесибизде сингдирирге керекди.

Сёз ючюн, 2020 жылда 18 мартда чыгъарылгъан 48-ФЗ номерли закон къабыл кёрюлюп, 2006 жылда 2 майда чыгъарылгъан 59-ФЗ номерли законда уполномоченнийге келген тарыгъыуланы сюзюуню низамы жангыртылгъанды. Ол а уполномоченнийни жууаплылыкъларын, борчларын эсге алсакъ, тюз этилгенди. Аны бла бирге белгиленнген законда адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийге тарыгъыуну берирге жараулу болжал (пресекательный) бир жылда тохташдырылгъаны, биз акъыл этгенден, терсди эмда Россей Федерацияны Конституциясыны 33-чю статьясына чюйре келеди.

Анда, Россей Федерацияны инсанлары кеслери, неда къауум адамны, урунуу коллективни атындан къырал эм муниципал власть органлагъа тарыгъыуланы берирге эркин болгъанлары жазылыпды. Бу конституциялы низамда бир тюрлю чекле жокъдула. Ала 2006 жылда 2 майда чыгъарылгъан 59-ФЗ законда да салынмагъандыла. Анда уа инсанла кеслери, неда къауум адам, инсанланы биригиулери, ол санда организацияла да, къырал эм муниципал власть органлагъа, жууаплы къуллукъчулагъа, къырал эм муниципал учреждениялагъа, жамауат магъаналы жумушланы толтургъан башха организациялагъа, аланы жууаплы къуллукъчуларына тарыгъыула, тилекле берирге эркин болгъанлары жазылыпды. Инсанла тарыгъыула жазаргъа эркинликни кеслерини ыразылыкълары бла, бир адам да зорламай берединe (2006 жылда 2 майда чыгъарылгъан 59-ФЗ законну 2-чи статьясы).

«Россей Федерацияда Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийни юсюнден» 1997 жылда 26 февральда чыгъарылгъан 1-ФКЗ номерли федерал конституциялы законну 12-чи статьясына тийишлиликде, Россей Федерацияда Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный къуллугъуну болжалыны ахырына дери закон бла жакъланады. Аны Россей Федерацияны Федерал Жыйылыууну Къырал Думасыны эркинлиги болмай, уголовный неда административ жууапха тартыргъа, тутаргъа, арест салныргъа, кеси неда мюлкю тинтилирге эркин этилмейди. Жаланда аны амалыкъ этген жерде тутхан кезиуде жарайды жууапха тартыргъа, тутаргъа да. Дагъыда юсюн башха адамланы къоркъуусузлукъларын жалчытхан кезиуде тинтирге эркинлик барды. Закон бла уполномоченнийни жашагъан журту, ишчи жери, кесини эмда къуллугъунда хайырланнган машинасы, жюгю, документлери, телефону, связыны башха мадарлары да жакъланадыла закон бла.

Аны бла бирге 2020 жылда 18 мартда къабыл кёрюлген 48-ФЗ номерли закон субъектледе адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлени жалынчакъсызлыкъларына аллай гарантияла бермейди. Ол а, биз акъыл этгенден, законлагъа чюйре келеди, законла жарашдырыучула анга эс бурургъа керекдиле (сёз ючюн, судьяла, прокурорла, следователле, ёкюлле, депутатла, айырыу комиссияланы келечилери уголовно-процессуал законлагъа тийишлиликде, закон бла жакъланадыла, Россей Федерацияны Уголовно-процессуал кодексини 52-чи болумуна кёре, алагъа ачылгъан уголовный ишле энчи назамгъа кёре тинтиледиле).

Россейде адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлени институту адамны эм инсанны праволарын, излемлерин сакълагъан керти праволу институт болгъанды.

2020 жылда 18 мартда къабыл кёрюлген 48-ФЗ номерли закон эм 2020 жылда къабыл кёрюлген башха федерал эм регион законла, сёзсюз, Россей Федерацияны субъектлеринде адамны эркинликлери эм праволары жаны бла уполномоченнийлени институтун айнытыуну, праволу мурдорун кючлеуню магъаналы документлери болгъандыла, ала уполномоченнийлени ишлерини къыйматларын кётюрюрге себеплик этедиле. Аны бла бирге 2020 жылда 18 мартда къабыл кёрюлген 48-ФЗ номерли законну эм регионлада адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийлени юслеринден законланы андан ары игилендирирге керекди. Аны ючюн бу жаны бла законла жашауда къалай бардырылгъанларын андан ары тинтирге, ачыкъланнган кемчиликлени эсге алып, федерал эм регион омбудсменлени юслеринден законланы игилендирирге тийишлиди.

Россей Федерацияда Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный Т.Н.Москалькова Федерация Советни Конституциялы законла эм къырал къурулуш жаны бла комитетини жыйылыуунда «Правону сакълау: шёндюгю болум эм айнытыуну онглары» деген доклад бла сёлеше: «...адамны эм инсанны эркинликлерин къоруулауну жангы амалларын излерге керекди. Аланы байламлыкъларын кючлерге тийишли болгъаны баямды. Мен акъыл этгенден, адамны эм инсанны эркинликлерин сакълау жаны бла федерал миллет стратегияны жарашдырыргъа заман жетгенди. Биз адамны эркинликлерин къалай сакъланнганыны ёлчемин, правону къоруулау бла кюрешгенлени ишлерине багъа бериуню низамын тохташдырыргъа борчлубуз. Бу башламчылыкъны тюзлюгюн Россей Федерацияны Президенти да белгилегенди»,-дегенди.

Бюгюнлюкде дунияны жюзден артыкъ къыралында адамны эркинликлери жаны бла уполномоченнийле бардыла. Аланы ишлерини сынауу кёргюзтгенича, бу институт къыралны бла жамауатны араларында инсанланы эркинликлерин къоруулау ишде байламлыкъны жюрютеди, демократиялы праволу къыралны айнытыугъа себеплик этеди, инсанланы бла къуллукъчуланы праволу билимлерин игилендиреди.

Ахыргъы болумла

Омбудсменни институту властьны бла жамауатны араларында байламлыкъла жюрютеди, адамны праволарын сакълау бла кюрешген башха органланы борчларын толтурмай, инсанны эркинликлерин къоруулау дегенча жууаплы иш тамамлайды.

Къырал эм муниципал власть органла, граждан обществону институтлары бла бирге ишлегени, федерал Уполномоченный бла байламлыкъланы онглары Уполномоченнийге борчларын хайырлы толтурургъа себеплик этедиле. Уполномоченнийге Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны Администрациясы, Парламент, Правительство, къырал эм муниципал власть органла, федерал власть органланы жер-жерли бёлюмлери, дин, жамауат, билим бериу организацияла, асламлы информация органла бла хайырлы байламлыкъла жюрютгени артыкъда магъаналыды.

Республиканы Парламенти бла байламлыкъланы чеклеринде аны жыйылыуларына, комитетлерини, ишчи къауумланы кенгешлерине къатышып, сюзюлген законопроектлени тинтип, ала бла байламлы эсгертиуле жиберип турургъа онг чыкъгъанды.

Алай законла чыгъарыучу орган бла мындан ары да бирге ишлеуню игилендирир ючюн, депутатлагъа келген тилеклени бла тарыгъыуланы бирге сюзерге, аланы жазгъанланы праволарын бирге жакъларгъа боллукъ эди.

Андан сора да, КъМР-ни Парламентинде, районлада, элледе депутатла бла бирге инсанла бла тюбешиулени бардырыргъа, аланы тилеклерине бла тарыгъыуларына тынгыларгъа да жарарыкъ эди. Ол кезиуде Уполномоченный эмда аны аппаратыны къуллукъчулары келгенлени жарсыуларын сюзюп, ала кёргюзтген документлени тинтип, тийишли ангылатыула, эсгертиуле бераллыкъдыла.

Уполномоченний, инсанланы тарыгъыуларын тинтип, аланы бузулгъан праволарын бла эркинликлерин республикалы министерстволаны бла ведомстволаны, федерал власть органланы жер-жерли бёлюмлерини, ол санда прокуратураны, КъМР-де МВД-ны, КъМР-ни Баш сюдюню, Россейни ФСИН-ини КъМР-де Управлениясыны, Сюд приставланы федерал службасыны КъМР-де Управлениясыны себепликлери болмай, кеси аллына тамамлаяллыкъ тюйюлдю. Нек дегенде тилеклени бла тарыгъыуланы асламы аланы борчлары бла байламлыдыла. Аланы бирге тинтиу, даулашлы соруулану бирге сюзюу, жууаплы къуллукъчула бла кенгешле, алача башха жумушла тарыгъыуну тинтиуню болжалын къысхартыргъа онг берединe. Аланы тюзлюклери ачыкъланнган кезиуде уа адамны праволарын къайтарыуну болжалларын къысхартыргъа къолдан келеди.

Бизни барыбызны да борчубуз бирди – инсанны праволарын сакълау. Анга уа Уполномоченнийни республикалы министерстволаны бла ведомстволаны кенгертилген коллегияларыны кенгешлерине, федерал власть органланы жер-жерли бёлюмлерини жыйылыуларына къатышсакъ тамамлаяллыкъ эдик. Уполномоченнийни аппаратыны келечилерини адамны эркинликлерин сакълаугъа аталгъан ведомствола аралы ишчи къауумлагъа, тюрлю-тюрлю жыйылыуларгъа къошулгъанлары да хайырлы боллукъду.

Оюмла бла эсгертиуле

Алгъын докладлада социал жашау журтла ишлетилмегенлерини юсюнден кёп кере айтылгъанды. Регионда юйле кёп ишленедиле, алай жашау халларын игилендирирге керек болгъанланы тизмеси азаймайды. Бу кемчилик бирде къоркъуулу халгъа окъуна жетеди. Баям, бу проблема къыралда битеу регионлада да барды. Аны эсге алып, Россей Федерацияда Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный Совет Союзну сынауун хайырланыргъа боллугъун эсгертгенди. Жашау журтну ишлеген кезиуде аны иеси фатарланы 10 процентин жер-жерли администрацияны жашау журт фондуна бёлгендиле. Бу жаны бла тийишли мадарла этилирге керекдиле. Биз акъыл этгенден, жамауат да бу башламчылыкъгъа ыразы боллукъду.

Ёксюз эм къарар адамлары болмагъан сабийлени жашау журтла бла жалчытыу иш тамамланмагъаны бла байламлы Уполномоченный мындан ары да аланы эркинликлерин къоруулары къды. Бу жумушну ахырына жетдирир ючюн а «Ёксюз сабийлеге жашау журтла» деген президент программаны жарашдырыр къабыл кёрюрге эмда аны федерал бюджетден ахча бла жалчытыргъа керекди.

Андан сора да, жашау болумларын игилендириуню тизмесинде тургъан жаш юйюр программада белгиленнген болжалгъа - 30 жылгъа - дери юй бла жалчытылынмагъан эсе, журт къоллу болгъунчу программадан кетерирге жарамагъаны жанлыды Уполномоченный. Он жаны бла законлагъа тюрлениуле кийирирге тийиишлиди. Дагъыда сабийлери болгъан юйюрлени жашау журтдан къыстаргъа жарамагъанын да законда бегитирге керекди.

Россей Федерацияны Федерал Жыйылыууну Къырал Думасыны депутатларыны ишлеген эм урунмагъан пенсиячылагъа жылгъа бир кере тёлеуле этерге деген башламчылыкъларын да къабыл кёребиз. Аланы «...пенсия азды, пенсиячы ишлей эсе уа, аны пенсиясына индексация этилмейди. Ишлемегенни ахчасы уа тюзлюк бла саналмайды...» дегенлерин тюзге санайбыз.

Ахырында адамны эркинликлерин бла праволарын сакълау жаны бла жууаплы ишни тамамларгъа болушлукъ этгенлери ючюн Къабарты-Малкъар Республиканы прокуратурасына, Россейни ФСИН-ини КъМР-де Управлениясына, Сюд приставланы федерал службасыны КъМР-де Управлениясыны Къабарты-Малкъар Республиканы Айырыу комиссиясына, Къабарты-Малкъар Республикада Муслиймманланы дин управлениясына, Пятигорск епархияны Нальчикде килисаларыны благочиннийине, Къабарты-Малкъар Республиканы Урнуу эм социал къоруулау министерствосуна, Жарыкъландырыу, илму эм жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосуна, Саулукъ сакълау министерствосуна, Къабарты-Малкъар Республиканы Жамауат палатасына, Къабарты-Малкъар Республикада Жамауат-къараучу комиссиясына ыразылыгъымы билдирирге сюеме.

Республика Къабарты-Малкъарны Къыраллыгъыны 100-жыллыгъын белгилерге хазырланады. Къууанчлы ишлени къурау, праволу, адепкъылыкъ мурдору салыннганды. Уполномоченный, къурау комитетни келечисича, толтуруучу эм законла чыгъарыучу органла, коммерциялы болмагъан, дин, жамауат организацияла бла бирге байрамгъа хазырланыугъа тири къатышады. Къууанчлы ишле жамауатны бирикдирир, къыраллыкъны кючлер, республиканы социал-экономикасын айнытыр, адамланы къолайлыкъларын игилендирир, мамырлыкъны, конфессияланы бла динлени араларында келишиулюкню жалчытыр мурат бла бардырыладыла.

Уполномоченный мындан ары да инсанланы эркинликлерин бла праволарын къоруулау жаны бла борчларын толтурууда, инсанланы праволу билимлерин айнытыу жумушланы тамамлауда, адамлагъа кеслерини эркинликлерин бла праволарын жакъларгъа болушууда къолундан келгенни аярыкъ тюйюлдю.

ЗУМАКЪУЛЛАНЫ Б.М,
Къабарты-Малкъар Республикада
Адамны эркинликлери жаны бла
уполномоченный.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи – **42-63-01**.
Баш редакторну орунбасарлары – **42-38-21**, **40-04-82**.
Жууаплы секретарь – **40-03-24**.
Секретариат – **40-93-62.** Корректорла – **42-63-52.**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – **42-24-02, 42-67-68.**
Экономика – **42-66-73.**
Культура – **42-66-76.**
Социал ишле – **42-75-82, 40-59-18.**
Курортла, туризм эм спорт – **40-39-93, 42-66-71.**
Окъуучула бла байламлыкъла
жюрютюу эм жазылыу – **42-37-94.**
Энчи корреспондент – **42-68-72.**
Операторла – **42-66-85, 40-28-97.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди.
Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан **400** газет тизгинден (машинка бла жазылгъан **5–6** бет) кёпню алмайды.

Газет Связыны, информация технологияланы эмда асламлы коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор къуллукъну (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.

Регистрация номер **—ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893**

Газетни басмагъа “КъМР-Медиа” ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет “Издательство “Южный регион” ООО-ну типографиясында басмаланнганды.
Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: **76-01-21**

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни “